

Franckesche Stiftungen zu Halle

Caii Velleii Patercvli Historiae Romanae Ad M. Vinicium Cos. Libri Dvo Qvantvm Exstant

Velleius <Paterculus>

Halae, MDCCLXXIX.

VD18 12434159

Liber II.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-213763

C. VELLEII PATERCVLI
HISTORIAE
ROMANAE

A D

M. VINICIUM Cos.

LIBER II.

CAP. I.

- 1 **P**otentia Romanorum prior Scipio viam
 aperuerat, luxuria posterior aperuit. quip-
 pe remoto Carthaginis metu, sublataque im-
 perii æmula, non gradu, sed præcipiti cursu,
 a virtute descium, ad vicia transcursum; ve-
 tus disciplina deserta, noua inducta; in so-
 mnum a vigiliis, ab armis ad voluptates, a nego-
 tiis in otium conuersa ciuitas. Tum Scipio
 2 Nasica in Capitolio porticus; tum, quas præ-
 diximus, Metellus; tum in Circo Cn. Octa-
 vius multo amænissimam moliti sunt: publi-
 camque magnificentiam secuta priuata luxuria
 3 est. Triste deinde, & contumeliosum bellum
 in Hispania, duce latronum Viriatho, secu-
 tum est: quod ita varia fortuna gestum est, vt
 sæpius Romanorum gereretur aduersa, sed in-
 teremto Viriatho, fraude magis quam virtute

Ser.

Seruilli Capionis, Numantinum grauius exar-
 sit. Hæc vrbs numquam decem millibus plura
 propria iuuentutis armavit: sed, vel ferocia
 ingenii, vel inscitia nostrorum ducum, vel
 fortunæ indulgentia, cum alios duces, tum
 Pompeium magni nominis virum, ad turpissi-
 ma deduxit fœdera, (hic primus e Pompeiis
 Cos. fuit) nec minus turpia ac detestabilia
 Mancinum Hostilium Cos. sed Pompeium gra-
 tia impunitum habuit, Mancinum verecundia;
 quippe non recusando, perduxit huc, vt per-
 feriales nudus ac post tergum religatis mani-
 bus dederetur hostibus. quem illi recipere se
 negauerunt, sicut quondam Caudini fecerunt,
 dicentes *publicam violationem fidei non debere
 vnius lui sanguine.*

CAP. II. Inmanem deditio Mancini ci-
 vitatis mouit dissensionem. quippe Tib. Grac-
 chus, Tib. Gracchi clarissimi atque eminent-
 issimi viri filius, P. Africani ex filia nepos, quo
 quæstore & auctore id fœdus idum erat, nunc
 grauiter ferens aliquid a se factum infirmari,
 nunc similis vel iudicii vel pœnæ metuens
 discrimen, Tribunus plebis creatus, vir alio-
 qui vita innocentissimus, ingenio florentis-
 simus, proposito sanctissimus, tantis deni-
 que adornatus virtutibus, quantas perfecta
 & natura & industria mortalis conditio reci-
 pit, P. Mutio Scæuola, L. Calpurnio Coss. ab-
 hinc annos CLXII. desciiuit a bonis; pollicitusque toti Italiz ciuitatem, simul etiam pro-
 mul-

mulgatis agrariis legibus, omnibus statum concupiscentibus, summa imis miscuit; & in præruptum atque anceps periculum adduxit remp. Octauioque collegæ, pro bono publico stanti, imperium abrogauit: Triumuiros agris diuidendis coloniisque deducendis creauit se, socerumque suum consularem Appiam, & Gracchum fratrem, admodum iuuenem.

- I CAP. III. Tum P. Scipio Nasica, eius, qui *optimus vir* a senatu iudicatus erat, nepos; eius, qui censor porticus in Capitolio fecerat, filius; pronepos autem Cn. Scipionis, celeberrimi viri, P. Africani patrui, priuatusque & togatus; cum esset consobrinus Tib. Gracchi, patriam cognationi præferens, & quidquid publice salutare non esset, priuatim alienum existimans (ob eas virtutes primus omnium absens pontifex maximus factus est) circumdata læuo brachio togæ lacinia, ex superiore parte Capitolii, summis gradibus insistens, hortatus est, *qui saluam vellent rempublicam, se sequerentur.* Tum optimates, senatus, atque equestris ordinis pars melior & maior, & intacta perniciosi consiliis plebs, intruere in Gracchum, stantem in area cum cateruis suis, & concientem pæne totius Italiæ frequentiam. is fugiens, decurrensque cliuo Capitolino, fragmine subsellii ictus, vitam, quam gloriosissime degere potuerat, immatura morte finiuit. Hoc initium in vrbe Roma ciuilis sanguinis, gladio-
- rum.

rumque impunitatis fuit. inde ius vi obrutum,
 potentiorque habitus prior; discordiaque ci-
 vium, antea conditionibus sanari solita, ferro
 diiudicata; bellaque non caussis iniata, sed
 prout eorum merces fuit. quod haud mirum 5
 est. non enim ibi consistunt exempla, vnde
 ceperunt; sed, quamlibet in tenuem recepta
 tramitem, latissime euagandi sibi viam faciunt:
 & vbi semel recto deerratam est, in præceps
 peruenitur: nec quisquam sibi putat turpe,
 quod alii fuit fructuosum.

CAP. IV. Interim dum hæc in Italia ge- 1
 runtur, Aristonicus, mortuo rege Attalo, a quo
 Asia populo Romano hereditate relicta erat,
 sicut relicta postea est a Nicomede Bithynia,
 mentitus regiae stirpis originem, armis eam oc-
 cupat. is victus a M. Perperna, ductusque in
 triumpho; sed M. Aquillio capite pœnas dedit;
 cum initio belli Crassum Mucianum, virum iu-
 ris scientissimum, decedentem ex Asia procon-
 sulem interemisset. Et P. Scipio Africanus 2
 Æmilianus, qui Carthaginem deleuerat, post
 tot acceptas circa Numantiam clades, creatus
 iterum Cos. missusque in Hispaniam, fortunæ
 virtutisque expertæ in Africa, respondit (in Hi-
 spania); & intra annum ac tres menses, quam
 eo venerat, circumdatam operibus Numantiam
 excisamque æquauit solo. nec quisquam vllius 3
 gentis hominum ante eum clariore viribum ex-
 cidio nomen suum perpetuæ commendauit

C. Vell. Patere.

B

memo-

- memoria. quippe, excisa Carthagine ac Numantia, ab alterius nos metu, alterius vindicauit
 4 contumeliis. Hic, eum interrogante tribuno Carbone, *quid de Tib. Gracchi cade sentiret?* respondit: *si is occupanda reipublica animum habuisset, iure casum.* Et, cum omnis concio adclamasset: *Hestium*, inquit, *armatorum toriens clamore non territus, qui possum vestro moueri,*
 5 *quorum nonerca est Italia?* Reuersus in urbem intra breue tempus, M. Aquillio, C. Sempronio Coss. abhinc annos CL, post duos consulatus, duosque triumphos, & bis excisos terrores reipublice mane in lectulo repertus est mortuus, ita ut quadam elisaram faucium in ceruice re-
 6 perirentur nota. De tanti viri morte nulla habita est quaestio: eiusque corpus velato capite elatum est, cuius opera super totum terrarum
 7 orbem Roma extulerat caput. seu fatalem, ut plures, seu constatam insidiis, ut aliqui prodidere memoriae, mortem obiit; vitam certe dignissimam egit, quae nullius ad id temporis praeterquam auito fulgore vinceretur. Decessit anno ferme LV I. de quo si quis ambiget, recurat ad priorem consulatum eius, in quem creatus est anno xxxvi. ita dubitare desinet.

I CAP. V. Ante tempus excisae Numantiae, praelara (in Hispania) militia A. Bruti fuit: qui, penetratis omnibus Hispaniae gentibus, ingenti vi hominum, urbiumque potius numero, aditis quae vix audita, *Gallaeci* cognomen meruit.

meruit. Et ante eum paucis annis tam seu-
 rum illius Q. Macedonici in his gentibus im-
 perium fuit, ut, cum urbem Contrebiā nomi-
 ne (in Hispania) oppugnaret, pulsas præcipiti
 loco quinque cohortes legionarias, eodem pro-
 tinus subire iuberet: facientibusque omnibus
 in procinctu testamenta, velut ad certam mor-
 tem eundem foret, non deterrius proposito,
 perseverantia ducis, quem moriturum miserat
 militem, victorem recepit. tantum effecit mix-
 tus timori pudor, spesque desperatione quæsitā.
 Hic virtute ac severitate facti; at Fabius Æmi-
 lianus, Pauli exemplo, disciplinæ (in Hispa-
 nia) fuit clarissimus.

CAP. VI. Decem deinde interpositis
 annis, qui Tib. Gracchum, idem Caium, fra-
 trem eius occupavit furor, tam virtutibus eius
 omnibus, quam huic errori similem, ingenio
 etiam eloquentiaque longe præstantiorem. qui
 cum summa quiete animi civitatis princeps esse
 posset, vel vindicandæ fraternæ mortis gratia,
 vel præmuniendæ regalis potentia, eiusdem
 exempli tribunatum ingressus, longe maiora
 et acriora repetens, dabat civitatem omnibus
 Italicis, extendebat eam pæne vsque Alpes;
 diuidebat agros; vetabat quemquam ciuem
 plus quingentis iugeribus habere: quod ali-
 quando lege Licinia cautum erat; nova con-
 stituebat portoria; novis coloniis replebat pro-
 vincias; iudicia a senatu transferebat ad equi-
 tes;

- tes; frumentum plebi dare instituerat; nihil
 innotum, nihil tranquillum, nihil quietum
 denique in eodem statu relinquebat: quia
 4 alterum etiam continuauit tribunatum. hunc
 L. Opimius Cos. qui prætor Fregellas excide-
 rat, persecutus armis, vnaque Fuluium Flac-
 cum, consularem ac triumphalem virum, æque
 praua cupientem, quem C. Gracchus in locum
 Tiberii fratris Triumvirum nominauerat, eum-
 que socium regalis adsumerat potentia, morte
 5 adiecit. Id vnum nefarie ab Opimio proditum,
 quod capitis, non dicam Gracchi, sed ciuis
 Romani pretium se daturum, idque auro repen-
 6 surum proposuit. Flaccus in Aventino, arma-
 tos ad pugnam ciens, cum filio maiore iugula-
 tus est. Gracchus profugiens, cum iam com-
 prehenderetur ab iis, quos Opimius miserat,
 ceruicem Euporo seruo præbuit; qui non se-
 gnius se ipse interemit, quam domino succur-
 rerat. Quo die singularis Pomponii equitis
 Rom. in Gracchum fides fuit. qui more Cocli-
 tis, sustentatis in ponte hostibus eius, gladio se
 7 transfixit. Vt Tib. Gracchi antea corpus, ita
 Calp. mira crudelitate victorum, in Tiberim
 deiectum est.
- 1 CAP. VII. Hunc Tib. Gracchi liberi, P.
 Scipionis Africani nepotes, viua adhuc matre
 Cornelia, Africani filia, viri optimis ingenii
 male vsi, vitæ mortisque habuere exitum. qui si
 ciuilem dignitatis concupissent modum, quid-
 quid

quid tumultuando adipisci gestierunt, quietis
 obtulisset respublica. Huic atrocitati adiectum 2
 scelus unicum. quippe iuuenis, specie excel-
 lens, necdum duodevicesimum transgressus
 annum, immunisque delictorum paternorum,
 Fulvii Flacci filius, quem pater legatum de
 conditionibus miserat, ab Opimio interemptus
 est. quem cum haruspex Tuscus, amicus, flen-
 tem in vincula duci vidisset, *Quin tu hoc potius,*
inquit, facis? protinusque, inliso capite in po-
 stem lapideum ianua carceris, effusoque cere-
 bro, exspiravit. Crudelesque mox quaestiones 3
 in amicos clientesque Gracchorum habitae
 sunt. sed Opimium, virum alioqui sanctum &
 gravem, damnatum postea iudicio publico,
 memoria ipsius scilicet, nulla civilis persecuta
 est misericordia. Eadem Rutilium Popillium 4
 que, qui Coss. asperrime in Tib. Gracchi ami-
 cos seuerant, postea iudiciorum publicorum
 merito oppressit inuidia. Rei tantae parum ad 5
 notitiam pertinens interponetur. Hic est Opi-
 mius, a quo Cos. celeberrimum *Opimiani*
vinum nomen: quod iam nullum esse, spatio an-
 norum colligi potest; cum ab eo sint ad te,
 M. Vinici, consulem, anni c. l. i. Factam Opi-
 mii, quod inimicitiarum quaestio erat ultio, mi-
 nor secuta auctoritas: & visa ultio privato
 odio magis, quam publicae vindictae data.

CAP. VIII. Subinde Porcio Marcioque 1
 Coss. deducta colonia, *Narbo Martius*. Man-

B 3

detur

- detur deinde memoriae seueritas iudiciorum. quippe C. Cato consularis, M. Catonis nepos, Africani fororis filius, repetundarum ex Macedonia damnatus est; cum his eius quater millibus aestimaretur. adeo illi viri magis voluntatem peccandi intuebantur, quam modum: factaque ad consilium dirigebant, & quid, non
- 2 in quantum, admissum foret, aestimabant. Circa eadem tempora Merelli fratres vno die triumphauerunt. Non minus clarum exemplum, & adhuc vnicum Fuluii Flacci, eius qui Capuam ceperat, filiorum, sed alterius in adoptionem dati, in collegio Cos. fuit. adoptiuus in Acidini Manlii familiam datus. nam censura Metellorum, patruelium non germanorum fratrum fuit: quod solis contigerat Scipionibus.
 - 3 Tum Cimbri & Teutoni transcendere Rhenum, multis mox nostris suisque cladibus nobiles. Per eadem tempora clarus eius Minucii, qui porticus, quæ hodieque celebres sunt, molitus est, e Scordiscis triumphus fuit.
 - 1 **CAP. IX.** Eodem tractu temporum niterunt oratores Scipio Æmilianus, Læliusque, Ser. Galba, duo Gracchi, C. Fannius, Carbo Papirius. Nec prætereundus Metellus Numidicus, & Scaurus, & ante omnes L. Crassus &
 - 2 M. Antonius. Quorum ætati ingeniisque successere C. Cæsar Strabo, P. Sulpicius. nam Q. Mucius iuris scientia, quam propria eloquentiæ nomine, celebrior fuit. Clara etiam per
 - 3 idem

idem æui spatium fuere ingenia, in Togatis Afranii, in Tragœdiis Pacuuii atque Accii, vsque in Græcorum ingeniorum comparationem euecti, magnumque inter hos ipsos facientis operi suo locum; adeo quidem, vt in illis limæ, in hoc pane plus videatur fuisse sanguinis. Celebre & Lucilii nomen fuit, qui sub P. Afri- 4 cano, Numantino bello eques militauerat. quo quidem tempore iuuenis. adhuc Iugurtha ac Marius, sub eodem Africano milites, in iisdem castris didicere, quæ postea in contrariis facerent. Historiarum auctor iam tum Sisenna 5 erat iuuenis, sed opus belli ciuillis Sullani post aliquot annos ab eo seniore editum est. vetustior Sisenna fuit Cælius; æqualis Sisennæ Rutilius, Claudiusque Quadrigarius, & Valerius Antias. Sane non ignoremus, eadem 6 ætate fuisse Pomponium, sensibus celebrem, verbis rudem, & nouitate inuenti a se operis commendabilem.

CAP. X. Persequamur notam seueritatem censorum, Cælii Longini, Capionisque, qui abhinc annos clvii, Lepidum Æmiliū augurē, quod sex millibus aedes conduxisset, edesse iusserunt. at nunc, si quis tanti habet, vix vt senator agnoscitur. adeo mature a rectis in vitia, a vitis in praua, a prauis in præcipitia peruenitur. Eodem tractu temporum & Do- 2 mitii ex Aruernis, & Fabii ex Allobrogibus victoria fuit nobilis. Fabio Paulli nepoti, ex

B 4

victo-

3 victoria cognomen *Allobrogico* inditum. N-
tetur Domitiæ familiæ peculiaris quædam, &
vt clarissima, ita artata numero felicitas. Qua-
tuor ante hunc, nobilissimæ simplicitatis iuue-
nem, Cn. Domitium, fuere singulis omnino
parentibus geniti; sed omnes ad consulatum
sacerdotiaque, ad triumphi autem pæne omnes
peruenerunt insignia.

1 CAP. XI. Bellum deinde Iugurthinum
gestum est per Q. Metellum, nulli secundum
sæculi sui. huius legatus fuit C. Marius, quem
prædiximus, natus equestri loco, hirtus atque
horridus, vitæque sanctus, quantum bello opti-
mus, tantum pace pessimus, immodicus glo-
riæ, insatiabilis, impotens, semperque inque-
2 tus. hic per publicanos, aliosque in Africa ne-
goriantes, criminatus *Metelli lenitudinem*, tra-
bentis iam in tertium annum bellum, & natu-
ralem nobilitatis superbiam, morandique in im-
periis cupiditatem, effecit, vt cum, commeatu
petito, Romam venisset, consul crearetur,
bellique pæne patrati a Metello, qui bis Iugur-
tham acie fuderat, summa committeretur sibi.
Metelli tamen & triumphus fuit clarissimus, &
meritum; virtutisque cognomen *Numidici* in-
3 ditum. Vt paullo ante Domitiæ familiæ, ita
Cæciliæ notanda claritudo est: quippe intra
xii. ferme annos huius temporis Coss. fuere
Metelli, aut censores, aut triumpharunt, am-
plius xii; vt appareat, quemadmodum vr-
bium

bium imperiorumque, ita gentium, nunc florere
fortunam, nunc senescere, nunc interire.

CAP. XII. At C. Marius L. Sullam, iam
tunc, ut praecautibus fatis, copulatum sibi
quaestorem habuit, & per eum missum ad re-
gem Bocchum, Iugurtha rege, abhinc annos
ferme cxxxviii, poritus est. designatusque
iterum consul in urbem reuersus, secundi con-
sularis initio Calend. Ian. eum in triumpho da-
xit. Effusa, ut praediximus, immanis vis Ger-
manarum gentium, quibus nomen Cimbris ac
Teutonis erat, cum C. Capionem Manliumque
Coss. & ante Carbonem Silanumque fudis-
sent, fugassentque in Galliis, & exuissent exer-
citu; Scaurumque Aurelium Cos. & alios
celeberrimi nominis viros trucidassent, popu-
lus Rom. non alium repellendis tantis hosti-
bus magis idoneum imperatorem, quam Ma-
rium, est ratus. Tum multiplicati consulatus
eius, tertius in apparatu belli consumtus: quo
anno Cn. Domitius Trib. pleb. legem tulit,
*ut sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant,
populus crearet.* Quarto trans Alpes circa
Aquas Sextias cum Teutonis confligit; am-
plius c. l. millibus hostium priore ac postero
die ab eo trucidatis; gensque excisa Teutonum.
Quinto, citra Alpes in campis, quibus nomen
erat Randiis, ipse cos. & procos. Q. Lutatius
Catulus fortunatissimo decertauere praelio:
cassa aut capta amplius C. millia hominum.

B 5

Hac

Hac victoria videtur meruisse Marius, ne eius
 6 nati rempublicam pœniteret, ac bona malis re-
 pensasse. Sextus consulatus veluti præmium
 ei meritorum datus. Non tamen huius con-
 sulatus fraudetur gloria; quo Servilii Glauciæ,
 Saturninique Apuleii furorem, continuatis ho-
 noribus rempublicam lacerantium, & gladiis
 quoque & cæde comitia discurrentium, consal
 armis compefecit, hominesque exitiabiles in
 Hostilia curia morte multauit.

- 1 CAP. XIII. Deinde interiectis paucis
 annis tribunatum iniit M. Livius Drusus, vir
 nobilissimus, eloquentissimus, sanctissimus, me-
 liore in omnia ingenio animoque, quam for-
 2 tuna, usus, qui cum senatui præscum restituere
 cuperet decus, & iudicia ab equitibus ad eum
 transferre ordinem; (quippe eam potestatem
 nacti equites Gracchanis legibus, cum in mul-
 tos clarissimos atque innocentissimos viros sæ-
 vissent, tum P. Rutilium, virum non sæculi sui,
 sed omnis æui optimum, interrogatum lege
 repetundarum, maximo cum gemitu civitatis
 3 damnauerant) in iis ipsis, quæ pro senatu mo-
 liebatur, senatum habuit aduersarium: non
 intelligentem, si qua de plebis commodis ab eo
 agerentur, veluti inescandæ illiciendæque mul-
 4 titudinis causa fieri, ut minoribus perceptis
 maiora permitteret. Denique ea fortuna Drusi
 fuit, ut malefacta collegarum, quam eius opti-
 me ab ipso cogitata, senatus probaret magis;
 &

& honorem, qui ab eo deferabatur, sperneret; iniurias, quæ ab aliis intendebantur, æquo animo reciperet; & huius summæ gloriæ inuideret, illorum modicam ferret.

CAP. XIV. Tum conuersus Drusi ani-
mus, quando bene cœpta male cedebant, ad
dandam ciuitatem Italiæ. quod cum molens
reueriffet e foro, immensa illa & incondita,
quæ eum semper comitabatur, cinctus multi-
tudine, in atrio domus suæ cultello percussus,
qui adfixus lateri eius relictus est, intra paucas
horas decessit. Sed cum ultimum redderet
spiritum, intuens circumstantium mœrentium-
que frequentiam, effudit vocem convenientis-
simam conscientia suæ. *Ecquando, inquit, pro-*
pinqui amique, similem mei ciuem habebit res-
publica? Hunc finem clarissimus iuuenis vitæ
habuit. cuius morum minime omitteretur argu-
mentum. Cum ædificaret domum in Palatio
in eo loco, ubi est, quæ quondam Ciceronis,
innox Centorini fuit, nunc Statilii Silennæ est;
promitteretque ei architectus, *ita se eam ædifi-*
caturum, ut libera a conspectu, immunis ab
omnibus arbitris esset, neque quisquam in eam
despicere posset; Tu vero, inquit, *si quid in te*
artis est, ita compone domum meam, ut, quid-
quid agam, ab omnibus perspici possit.

CAP. XV. In legibus Gracchi inter per-
niciosissima numerauerim, quod extra Italiam
colonias posuit. id maiores (cum viderent

- tanto potentior Tyro Carthaginem, Massiliam Phocæa, Syracusas Corintho, Cyzicum ac Bysantium Mileto, genitali solo) diligenter vitauerant, ut ciues Romanos ad censendum ex prouinciis in Italiam reuocauerint. Prima autem extra Italiam colonia *Carthago* condita
- 2 est. Mors Drusi iam pridem tumescens bellum excitauit Italicum. quippe L. Casare, P. Rutilio Coss. abhinc annos cxx, vniuersa Italia, cum id malum ab Asculonis ortum esset, (quippe Seruium prætorem, Fonteiumque legatum occiderant) ac deinde a Marisis exceptum, in omnes penetrasset regiones, arma ad-
- 3 versus Romanos cepit. quorum et fortuna atrox, ita causa fuit iustissima. perebant enim eam ciuitatem, cuius imperium armis tuebantur: per omnes annos atque omnia bella, duplici numero se militum equitumque fungi, neque in eius ciuitatis ius recipi, quæ per eos in id ipsum peruenisset fastigium, per quod homines eiusdem & gentis & sanguinis, ut externos
- 4 alienosque, fastidire posset. Id bellum amplius ccc. millia iuuentutis Italicæ abstulit. Clavissimi autem imperatores fuerunt Romani eo bello: Cn. Pompeius, Cn. Pompeii Magni pater, C. Marius, de quo prædiximus, L. Sulla, anno ante prætura functus, Q. Metellus Numidici filius, qui meritum cognomen *Pii* contempsit erat. quippe expulsam ciuitate a L. Saturnino trib. pleb. quod solus in leges eius iurare

rare

rare noluerat, pietate sua, auctoritate senatus, consensu reipublicæ restituit patrem. nec triumphis honoribusque, quam aut causa exilii aut exilio aut reditu clarior fuit Numidicus.

CAP. XVI. Italicorum autem fuerunt 1
celeberrimi duces, Silo Poppædus, Herius As-
tinius, Insteius Caro, C. Pontidius, Telestinus
Pontius, Marius Egnatius, Papius Mutilus.
Neque ego verecundia domestici sanguinis glo- 2
ria quidquam, dum verum refero, subtraham,
quippe multum Minatii Magii, avia mei, Ascu-
lanensis, tribuendum est memoria: qui nepos
Decii Magii, Campanorum Principis, celeberrimi & fidelissimi viri, tantum hoc bello Roma-
nis fidem præstitit, ut cum legione, quam ipse
in Hirpinis conscripserat, Herculaneum simul
cum T. Didio caperet, Pompeios cum L.
Sulla oppugnaret, Cosamque occuparet. cuius 3
de virtutibus cum alii, tum maxime dilucide-
que Q. Hortensius in Annalibus suis retulit.
eius pietati plenam populus Rom. gratiam re-
tulit; ipsum virum civitate donando, duos
filios eius creando prætores, cum seni adhuc
crearentur. Tam varia atque atrox fortuna 4
Italici belli fuit, ut per biennium continuum
duo Romani consules, Rutilius ac deinde Cato
Porcius, ab hostibus occiderentur, exercitus
P. Rom. multis in locis funderetur, vique ad
saga iretur, diuque in es habitu maneretur.
Caput imperii sui Corfinium legerant, quod

5 appellarent *Italicum*. Paullatim deinde recipiendo in ciuitatem, qui arma aut non ceperant, aut deposuerant maturius, vires refectæ sunt: Pompeio Sullaque & Mario fluentem procumbentemque rempublicam restituentibus.

1 CAP. XVII. Finito ex maxima parte, nisi quæ Nolani belli manebant reliquæ, Italico bello (quo quidem Romani victis adiectisque ipsi exarmati, quam integris vniuersis ciuitatem dare maluerunt) consulatum inierant Q. Pompeius & L. Cornelius Sulla: vir qui neque ad finem victoriæ satis laudari, neque post victoriam abunde vituperari potest. hic natus familia nobili, sextus a Cornelio Rufino, qui bello Pyrrhi inter celeberrimos fuerat duces, cum familia eius claritudo intermissa esset, diu ita se gessit, vt nullam petendi consularum cogitationem habere videretur. deinde post præturam inlustratus bello Italico, & ante in Gallia legatione sub Mario, qua eminentissimos duces hostium fuderat, ex successu animum sumxit; petensque consulatum, pane omnium ciuium suffragiis nactus est. sed eum honorem vndequinquagesimo ætatis suæ anno adsecutus est.

1 CAP. XVIII. Per ea tempora Mithridates Ponticus rex, vir neque silendus neque dicendus sine cura, bello acerrimus, virtute eximius, aliquando fortuna, semper animo maximus, consiliis dux, miles manu, odio in Romanos Hannibal; occupata Asia, necatisque in

ea

ea omnibus ciuibus Rom. quos quidem eadem
 die atque hora, redditis ciuitatibus litteris, in-
 genti cum pollicitatione pramiorum interim ³
 iusserat, (quo tempore neque fortitudine ad-
 versus Mithridatem, neque fide in Romanos
 quisquam Rhodiis par fuit. horum fidem Myti-
 lenarum perfidia inluminauit: qui M. Aquil-
 lium aliosque Mithridati victos tradiderunt;
 quibus libertas, in vnus Theophanis gratiam,
 postea a Pompeio restituta est) cum terribilis ⁴
 Italiae quoque videretur imminere, forte obue-
 nit Sulla Asia prouincia. is egressus vrbe, cum
 circa Nolam moraretur (quippe ea vrbs perti-
 nacissime arma retinebat, exercituque Romano
 obsidebatur, velut pæniteret eius fidei, quam
 omnium sanctissimam bello praestiterat Punico)
 P. Sulpicius, trib. pleb. disertus, acer, opi- ⁵
 bus, gratia, amicitiiis, vigore ingenii atque ani-
 mi celeberrimus; cum antea rectissima volun-
 tate apud populum maximam quaesisset digni-
 tatem, quasi pigeret eum virtutum suarum, &
 bene consulta ei male cederent, subito prauus
 & princeps, C. Mario post lxx annum omnia ⁶
 imperia & omnes prouincias concupiscenti ad-
 dixit, legemque ad populum tulit, qua Sullae
 imperium abrogaretur, C. Mario bellum decer-
 neretur Mithridaticum; aliasque leges perni-
 ciosas & exitiabiles, neque tolerandas liberae
 ciuitati, tulit. quin etiam Q. Pompeii Cos.
 filium,

filium,

filium, eundemque Sullæ generum, per emissarios factionis suæ interfecit.

- I** **CAP. XIX.** Tum Sulla contracto exercitu ad urbem rediit, eamque armis occupavit, XII auctores novarum pessimarumque rerum, inter quos Marium cum filio & P. Sulpicio, urbe exturbavit, ac lege lata exules fecit. Sulpicium etiam adsecuti equites, in Laurentinis paludibus iugulauere: caputque eius erectum & ostentatum pro Rostris, velut omen imminentis proscriptionis fuit. Marius post sextum consulatum annoque LXX, nudus ac limo obrutus, oculis tantummodo ac naribus eminentibus, extractus arundineto, circa paludem Maricæ, in quam se, fugiens confectantes Sullæ equites, abdiderat, infecto in collum loro in carcerem Minturnensium iussu duumvirali perductus est. ad quem interficiendum missus cum gladio feruus publicus natione Germanus, qui forte ab imperatore eo bello Cimbrico captus erat, ut agnouit Marium, magno eiulatu expromenti indignationem casus tanti viri,
- 2** abiecto gladio profugit e carcere. Tum ciues, ab hoste, misereri paullo ante principis viri, docti, instructum eum viatico conlataque veste, in nauem imposuerunt. at ille, adsecutus circa Ænariam filium, cursum in Africam direxit; inopemque vitam in tugurio ruinarum Carthagenensium tolerauit; cum Marius, aspiciens

ciens Carthaginem, illa intuens Marium, alter alteri possent esse solatio.

CAP. XX. Hoc primum anno, sanguine ¶
 Cos. Romani, militis imbutæ manus sunt:
 quippe Pompeius collega Sullæ, ab exercitu
 Cn. Pompeii proconsulis, seditione, sed quam
 dux creauerat, interfectus est. Non erat Ma- 2
 rio Sulpicioque Cinna temperator. itaque,
 cum ita ciuitas Italiæ data esset, ut in octo tri-
 bus contribuerentur noui ciues; ne potentia
 eorum & multitudo veterum ciuium dignita-
 tem frangeret, plusque possent recepti in be-
 neficium, quam auctores beneficii; Cinna, in
 omnibus tribubus eos se distributurum, polli-
 citus est. quo nomine ingentem totius Italiæ 3
 frequentiam in urbem acciuerat. e qua pulsus
 collegæ optimatumque viribus, cum in Cam-
 paniam tenderet, ex auctoritate senatus consu-
 latus ei abrogatus est, suffectusque in eius lo-
 cum L. Cornelius Merula flamen Dialis. hac
 iniuria homine, quam exemplo dignior fuit.
 Tum Cinna, corruptis primo centurionibus ac
 tribunis, mox etiam, spe largitionis, militibus, 4
 ab eo exercitu, qui circa Nolam erat, receptus
 est. is cum vniuersus in verba eius iurasset, re-
 tinens insignia consularis, patriæ bellum intul-
 lit, fretus ingenti numero nouorum ciuium, e
 quorum delectu ccc amplius cohortes con-
 scripserat, ac triginta legionum instar impleue-
 rat. Opus erat partibus, auctoritate, gratia: 5
 cuius

cuius augendæ, C. Marium cum filio de exilio reuocauit, quique cum iis pulsi erant.

- I CAP. XXI. Dum bellum autem infert patriæ Cinna, Cn. Pompeius Magni pater (cuius præclara opera bello Marfico præcipue circa Picenum agrum, ut præscripsimus, vsa erat respublica, quippe Asculum ceperat; circa quam urbem, cum in multis aliis regionibus exercitus dispersi forent, v & lxx millia ciuium Romanorum, amplius lx millia Italico-
 2 rum vna die conflixerant) frustratus spe continuandi consulatus, ita se dubium mediumque partibus præstitit, ut omnia ex proprio vsu ageret, temporibusque insidiari videretur, & huc atque illuc, vnde spes maior affluisset potentia, se exercitumque deflecteret. sed ad vltimum magno atrocique prælio cum Cinna con-
 3 flixit. Cuius commissi patratique sub ipsis mœnibus oculisque urbis Romanæ, pugnantibus spectantibusque quam fuerit euentus exitiabilis, vix verbis exprimi potest. Post hoc, cum vtrumque exercitum, velut parum bello exhaustum, laceraret pestilentia, Cn. Pompeius decessit: cuius interitus voluptas, amissorum aut gladio aut morbo ciuium pane damno repensata est: populusque Rom. quam viuio iracundiam debuerat, in corpus mortui con-
 4 tulit. Seu duæ seu tres Pompeiorum fuere familia, primus eius nominis, ante annos fere clxxviii, Q. Pompeius cum Cn. Seruilio
 5 consul

consul fuit. Cinna & Marius, haud incruen- 6
tis virisque certaminibus editis, urbem occu-
pauerunt: sed prior ingressus Cinna, de reci-
piendo Mario legem tulit.

CAP. XXII. Mox C. Marius pestifero 1
ciuibus suis reditu intrauit mœnia. nihil illa
victoria fuisset crudelius, nisi mox Sullana esset
secuta. neque licentia in mediocres sauitum, 2
sed excelsissimi quoque atque eminentissimi
ciuitatis viri variis suppliciorum generibus af-
fecti: in iis Cos. Octavius, vir lenissimi ani-
mi, iussu Cinnae interfectus est. Merula au-
tem, qui se sub aduentum Cinnae consulatu
abdicaauerat, incisis venis superfusoque altari-
bus sanguine, quos saepe pro salute reipublicae
flamen Dialis preceatus erat deos, eos in exe-
crationem Cinnae partiumque eius tum preca-
tus, optime de republica meritum spiritum
reddidit. M. Antonius, princeps ciuitatis at- 3
que eloquentiae, gladiis militum, quos ipsos
facundia sua moratus erat, iussu Marii Cinnae-
que confossus est. Q. Catulus & aliarum vir- 4
tutum & belli Cimbrici gloria, quae illi cum
Mario communis fuerat, celeberrimus, cum ad
mortem conquireretur, conclusit se loco nuper
calce arenaque perpolito, inlatoque igni, qui
vini odoris excitaret, simul exitiali hausto spi-
ritu, simul incluso suo, mortem inagis voto
quam arbitrio inimicorum obiit. Omnia erant 5
praecipitia in republica, nec tamen adhuc quis-
quam

quam

6 quam inueniebatur, qui bona ciuis Romani aut donare auderet, aut petere sustineret. postea id quoque accessit, vt sauitiæ causam auaritia præberet, & modus culpæ ex pecunia modo constitueretur; & qui fuisset locuples, fieret nocens, sui que quisque periculi merces foret; nec quidquam videretur turpe, quod esset quæstulium.

I CAP. XXIII. Secundum deinde consulatum Cinna, & septimum Marius in priorum dedecus inuit. cuius initio morbo oppressus decessit, vir in bello hostibus, in otio ciuibz infestissimus, quiesque impatientissimus. In huius locum successit Valerius Flaccus, turpissimæ legis auctor, qua *creditoribus quadrantem solui* iusserat: cuius facti merita eum pœna
3 intra biennium consecuta est. Dominante in Italia Cinna, maior pars nobilitatis ad Sullam in Achaïam, ac deinde post in Asiam per fugit. Sulla interim cum Mithridatis præfectis, circa Athenas Bœotiamque & Macedoniam ita dimicauit, vt & Athenas reciperet, & plurimo circa multiplices Piræi portus munitiones labore expleto, amplius cœ millia hostium interficeret, nec minus multa caperet. Si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatae a Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimium veri vetustatisque ignarus est. adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, vt semper & in omni re, quidquid *sincera fide* gereretur, id

id Romani, *Attica* fieri, prædicarent. Cete-
 rum tum oppressi Mithridatis armis homines
 miserrimæ conditionis, cum ab inimicis tene-
 rentur, oppugnabantur ab amicis, & animos
 extra mœnia; corpora, necessitati seruientes,
 intra muros habebant. Transgressus deinde
 in Asiam Sulla, parentem ante omnia suppli-
 cemque Mithridatem inuenit. quem multatam
 pecunia ac parte navium, Asia omnibusque
 aliis prouinciis, quas armis occupauerat, de-
 cedere coëgit; captiuos recepit; in perfugas
 noxiosque animaduertit: paternis, id est, Pon-
 ticiis finibus contentum esse iussit.

CAP. XXIV. C. Flavius Fimbria, qui
 præfectus equitum ante aduentum Sullæ, Vale-
 rium Flaccum consularem virum interfecerat,
 exercitumque occupato *Imperator* appellatus,
 forte Mithridatem pepulerat prælio, sub ad-
 ventum Sullæ se ipse interemit; adolescens,
 quæ pessime ausus erat, fortiter executus. Eo-
 dem anno P. Lænas trib. pleb. Sex. Lucillum,
 qui priore anno trib. pleb. fuerat, saxo Tarpeio
 deiecit; & cum collegæ eius, quibus diem di-
 xerat, metu ad Sullam profugissent, aqua igni-
 que iis interdixit. Tum Sulla, compositis
 transmarinis rebus, cum ad eum, primum
 omnium Romanorum, legati Parthorum venis-
 sent, & in iis quidam magi ex notis corporis
 respondissent, *caelestem eius vitam & memo-
 riam futuram*, reuectus in Italiam, haud plu-

- ra quam xxx armatorum millia aduersum
cc millia amplius hostium exposuit Brundisii.
- 4 Vix quidquam in Sullæ operibus clarius duxerim, quam quod, cum per triennium Cinnanæ Marianæque partes Italiam obsiderent, neque inlaturum se bellum iis dissimulauit, nec, quod erat in manibus, omisit; existimauitque ante frangendum hostem, quam viciscendum ciuem; repulsoque externo metu, vbi quod alienum esset vicisset, superaret quod erat domesticum. Ante aduentum L. Sullæ, Cinna seditione orta ab exercitu interemptus est: vir dignior, qui arbitrio victorum moreretur, quam iracundia militum. de quo vere dici potest, ausum eum quæ nemo auderet bonus, perfecisse quæ a nullo nisi fortissimo perfici possent; & fuisse eum in consultando temerarium, in exequendo virum. Carbo, nullo suffecto collega, solus toto anno Cos. fuit.
- 1 CAP. XXV. Putares, Sullam venisse in Italiam, non belli vindicem, sed pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque, cum singulari cura frugum, agrorum, hominum, vrbium, perduxit in Campaniam: tentauitque iustis legibus & æquis conditionibus bellum componere. sed iis, quibus & pessima & immodica cupiditas erat, non poterat pax placere. Crescebat interim in dies Sullæ exercitus, confluentibus ad eum optimo quoque & sanissimo. Felici deinde

de circa Capuam euentu Scipionem Norbanumque Coss. superat: quorum Norbanus, acie victus; Scipio, ab exercitu suo desertus ac proditus, inuiolatus a Sulla dimissus est. adeo 3 enim Sulla dissimilis fuit bellator ac victor, ut, dum vincit, iustissimo lenior, post victoriam audito fuerit crudelior. nam & consulem, ut praediximus, exarmatumque Sertorium, (proh quanti mox belli faciem!) & multos alios, positus eorum, dimisit incolumes: credo, ut in eodem homine duplicis ac diuersissimi animi conspiceretur exemplum. Post victoriam, qua 4 descendens montem Tifata cum C. Norbano concurrerat Sulla, grates Dianæ, cuius numini regio illa sacrata est, soluit; aquas salubritate medendisque corporibus nobiles, & agros omnes addixit deæ. huius gratæ religionis memoriam & inscriptio templi adfixa post hodieque, & tabula testatur ærea intra ædem.

CAP. XXVI. Inde Coss. Carbo III. I & C. Marius, septies consulis filius, annos natus xxvi, vir animi magis quam æui paterni, multa fortiterque molitus, neque vsquam inferior nomine consulis, apud Sacriportum pulsus a Sulla acie, Præneste, quod ante natura munitum praesidiis firmauerat, se exercitumque contulit. Ne quid vniquam malis publicis 2 deesset, in qua ciuitate semper virtutibus certatum erat, certabatur sceleribus; optimusque sibi videbatur, qui fuerat pessimus, quippe dum

dum ad Sacriportum dimicatur, Damaspippus prætor Domitium, Scauolam etiam Pontificem maximum & diuini humanique iuris auctorem celeberrimum, & C. Carbonem prætorum, consulis fratrem, & Antistium ædilitium, velut fauentes Sullæ partibus, in curia Hostilia trucidauit. Non perdat nobilissimi facti gloriam Calpurnia, Bestiæ filia, vxor Antistii; quæ iugulato (vt prædiximus) viro, gladio se ipsam transfixit. quantum huius gloriæ, famæque accessit? nunc virtute eminet, patria later.

- 1 CAP. XXVII. At Pontius Telesinus dux Samnitium, vir domi bellicque fortissimus, penitusque Romano nomini infestissimus, contractis circiter XL. millia fortissimæ pertinacissimæque in retinendis armis iuuentutis, Carbone ac Mario Coss. abhinc annos CXI, Kalendis Nouembribus, ita ad portam Collinam cum Sulla dimicauit, vt ad summum discrimen
- 2 & eum & rempublicam perduceret. quæ non maius periculum adiit, Hannibalis intra tertium milliarium castra conspicata, quam eo die, quo circumuolans ordines exercitus sui Telesinus, distitansque adesse Romanis ultimum diem, vociferabatur eruendam delendamque urbem: adiciens, numquam defuturos raptores Italicæ libertatis lupos; nisi silua, in quam refugere solerent, esset excisa. Post primam denum horam noctis & Romana acies respirauit, & hostium cecidit. Telesinus postera die semianimis

rimis repertus est, victoris magis quam morientis vultum præferens; cuius abscisum caput ferri gestarique circa Præneste Sulla iussit. Tum 4
 demum, desperatis rebus suis, C. Marius adulescens per cuniculos, qui miro opere fabricati in diuersas agrorum partes ferunt, conatus erumpere, quum foramine e terra emerisset, a dispositis in id ipsam interemptus est. Sunt, 5
 qui sua manu; sunt, qui concurrentem mutuis ictibus cum minore fratre Telesino, vna obfesso & erumpente, occubuisse prodiderint, utcumque cecidit, hodieque tanta patris imagine non obsecuratur eius memoria. de quo iuvene quid existimauerit Sulla, in promptu est, occiso enim demum eo, *Felicitis* nomen adsumsit: quod quidem vserpasset iustissime, si eundem & vincendi & viuendi finem habuisset. Oppugnationi 6
 autem Prænestis ac Marii præfuerat Ofella Lucretius; qui cum ante Marianarum fuisset partium, prætor ad Sullam transfugerat. Felicitatem diei, quo Samnitium Telesinique pulsus est exercitus, Sulla perpetua ludorum Circensium honorauit memoria, qui sub nomine Sullanæ victoriæ celebrantur.

CAP. XXVIII. Paulo ante quam Sulla I
 ad Sacripertum dimicaret, magnificis præliis partium eius viri hostium exercitum fuderant; duo Seruillii apud Clusium, Metellus Pius apud Fauentiam, M. Lucullus circa Fidentiam. VI. 2
 debantur finita belli civilis mala, cum Sullæ

C. Vell. Patere.

C

cru-

crudelitate aucta sunt. quippe dictator creatus (cuius honoris usurpatione per annos cxx intermissa, nam proximus post annum, quam Hannibal Italia excefferat: uti adpareat, populum Rom. usum dictatoris non tam desiderasse, quam timuisse potestatem imperii; quo priores ad vindicandam maximis periculis rempublicam usi fuerant) immodica crudelitatis licentia usus est. Primus ille (& utinam ultimus!) exemplum proscriptionis inuenit, ut, in qua ciuitate petulantis conuicii iudicium histrioni exotero redditur, in ea iugulati ciuis romani publice constitueretur auctoramentum; plurimumque haberet, qui plurimos interemisset; neque occisi hostis, quam ciuis, vberius foret præmium; fieretque quisque merces mortis suæ. Nec tamen in eos, qui contra arma tulerant, sed in multos infantes lauitum. adiectam etiam, *ut bona proscriptorum venirent; exclusique paternis opibus liberi, etiam petendorum honorum iure prohiberentur; simulque, quod indignissimum est, senatorum filii & onera ordinis sustinerent & iura perderent.*

I CAP. XXIX. Sub aduentum in Italiam L. Sullæ, Cn. Pompeius, eius Cn. Pompei filius, quem magnificentissimas res in consulatu gessisse bello Marfico prædiximus, xxiii annos natus, abhinc annos cxiii, priuatis ut opibus ita consiliis magna aulus, magnificeque conata executus, ad vindicandam restituendamque digni-

dignitatem patriæ, firmum ex agro Piceno, qui totus paternis eius clientelis refertus erat, contraxit exercitum. cuius viri magnitudo multorum voluminum instar exigit: sed operis modus paucis eum narrari iubet. Fuit hic genitus matre Lucilia, stirpis senatoriæ, forma excellens, non ea, qua flos commendatur ætatis, sed ex dignitate constanti: quæ in illam conveniens amplitudinem, fortunam quoque eius ad ultimum vitæ comitata est diem: innocentia eximius, sanctitate præcipuus, eloquentia medius; potentiæ, quæ honoris causa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidissimus; dux bello peritissimus; cuius in toga (nisi ubi vereretur, ne quem haberet parem) modestissimus; amicitiarum tenax, in offensis exorabilis, in reconcilianda gratia fidelissimus, in accipienda satisfactione facillimus; potentia sua nunquam aut raro ad impotentiam usus; pæne omnium vitiorum expers, nisi numeraretur inter maxima, in ciuitate libera dominae gentium, indignari, quum omnes ciues iure haberet pares, quemquam æqualem dignitate conspiciere. Hic a toga virili adfuerat commilitio prudentissimi ducis parentis sui, bonum & capax recta discendi ingenium singulari rerum militarium prudentia excoluit; ut a Sertorio Metellus laudaretur magis, Pompeius timeretur validius.

- 1 CAP. XXX. Tum M. Perperna prætorius, et proscriptis, gentis clarioris, quam animi: Sertorium inter cœnam Etruscæ interemit, Romanisque certam victoriam, partibus suis excidium, sibi turpissimam mortem pessimo auctoraui facinore. Merellus & Pompeius ex Hispanis triumphauerunt: sed Pompeius hoc quoque triumpho, adhuc eques Romanus, ante diem quam consulatum iniret, curru urbem
- 3 inuestus est. Quem virum, quis non miretur, per tot extraordinaria imperia in summum fastigium vectum, iniquo tulisse animo, C. Cæsaris in altero consulatu petendo, senatum populumque Rom. rationem habere? adeo familiare est hominibus, omnia sibi ignoscere, nihil aliis remittere; & inuidiam rerum non ad causam, sed ad voluntatem personasque dirigere. Hoc consulatu Pompeius tribunitiâ potestatem restituit, cuius Sulla imaginem sine re reliquerat. Dum Sertorianum bellum in
- 5 Hispania geritur, Lxiv, fugitui e ludo gladiatorio Capua profugientes, duce Spartaco, raptis ex ea vrbe gladiis; primo Vesuniûm montem petiere; mox crescente in dies multitudine, grauibz variisque casibus adfecere Italiam.
- 6 quorum numerus in tantum adoleuit, vt quâ ultimo dimicauere acie, xl millia hominum se Romano exercitui opposuerint. Huius patrati gloria penes M. Crassum fuit, mox Romanorum omnium principem,

CAP.

CAP. XXXI. Conuerterat Cn. Pompeii I
 persona totum in se terrarum orbem, & pane
 homine maior habebatur. qui cum Cos. per-
 quam laudabiliter iurasset, *se in nullam provin-*
ciam ex eo magistratu iurum, idque seruasset;
 post biennium A. Gabinus tribunus legem tu- 2
 lit, vt cum belli more non latrociniorum, orbem
 classibus iam, non furtiuis expeditionibus,
 piratae terrerent, quasdamque etiam Italiae vi-
 bes diripuissent, Cn. Pompeius ad eos oppri-
 mendo mitteretur; essetque ei imperium
 æquum in omnibus provinciis cum proconsu-
 libus, vsque ad quinquagesimum milliari-
 um a mari. quo S. C. pane totius terrarum orbis im- 3
 perium vni viro deferrebat: sed tamen idem
 hoc ante biennium in M. Antonii pratura de-
 cretum erat. Sed interdum persona, vt exem- 4
 plo nocet, ita inuidiam auget aut leuat. in An-
 tonio homines æquo animo passi erant. Raro
 enim inuidetur eorum honoribus, quorum vis
 non timetur. contra in iis homines extraordi-
 naria reformidant, qui ea suo arbitrio aut de-
 posituri aut retenturi videntur, & modum in
 voluntate habent. Dissuadebant optimates:
 sed consilia impetu victa sunt.

CAP. XXXII. Digna est memoria Q. I
 Catuli cum auctoritas tum verecundia: qui
 cum dissuadens legem in concione dixisset, *esse*
quidem præclarum virum Cn. Pompeium, sed
nimum iam liberæ reipublicæ, neque omnia in
 C 3 uno

- uno reponenda: adiecissetque, Si quid huic acciderit, quem in eius locum substitueris? subelamavit vniuersa concio, Te, Q. Catule. Tum ille victus consensu omnium, & tam honorifico
- 2 cipiatis testimonio e concione discessit. Hic hominis verecundiam, populi iustitiam mirari libet: huius, quod non ultra contendit; plebis, quod dissuadentem & aduersarium voluntatis suae vero testimonio fraudare noluit.
- 3 Per idem tempus Cotta iudicandi munus, quod C. Gracchus ereptum senatui ad equites, Sulla ab illis ad senatum transulerant, aequaliter inter vtrumque ordinem paritus est. & Otho Roscius lege sua equitibus in theatro loca restituit.
- 4 At Cn. Pompeius, multis & praclaris viris in id bellum adsumptis descriptoque in omnes recessus maris praesidio navium, breui, inextinguibili manu, terrarum orbem liberauit. praedonesque per multa praelia multis locis victos, circa Ciliciam classe adgressus fudit ac fugauit.
- 5 & quo maturius bellum tam late diffusum conficeret, reliquias eorum contractas, in urbibus remotoque a mari loco, in certa sede constituit. Sunt qui hoc carpant sed quamquam in auctore satis rationis est, tamen ratio quemlibet magnum auctorem faceret. data enim facultate sine rapto viuendi, rapinis arcuit.
- I CAP. XXXIII. Cum esset in fine bellum piraticum, & L. Lucullus (qui ante septem annos ex Cos. sortitus Asiam, Mithridati oppositus

tus

rus erat, magnasque ac memorabiles res ibi gef-
 ferat, Mithridaten saepe multis locis fuderat,
 egregia Cyzicam liberarat victoria, Tigranen
 regum maximum in Armenia vicerat, ultimam-
 que bello manum pene magis noluerat impo-
 nere, quam non potuerat; qui alioqui per
 omnia laudabilis, & bello pene inuisus, pecu-
 niae expellebatur cupidine) idem bellum ad-
 huc administraret. Manilius trib. pleb. sem-
 per venalis & alienae minister potentiae legem
 tulit, *ut bellum Mithridaticum per Cn. Pom-*
paeum administraretur. Accepta ea, magnis- 2
 que certatum inter imperatores iurgis: cum
 Pompeius Lucullo *insaniam pecunia*, Lucullus
 Pompeio *interminatam cupiditatem* obiceret im-
 perii, neuterque ab eo, quo arguebatur, men-
 titus argui posset. nam neque Pompeius, ut 3
 primum ad rem publicam adgressus est, quem-
 quam animo parem tulit: & in quibus rebus
 primus esse debebat, solus esse cupiebat. neque
 eo viro quisquam aut alia omnia minus, aut
 gloriam magis concupit. In adpetendis hono-
 ribus inmodicus, in gerendis verecundissimus:
 & qui eos ut libentissime iniret, ita finiret aequo
 animo; & quod cupisset, arbitrio suo iumeret,
 alieno deponeret. & Lucullus, summus alio- 4
 qui vir, profusae huius in aedificiis convitiis-
 que & apparatibus luxuriae primus auctor fuit.
 quem ob iniectas moles mari, & receptum suf-
 fossis montibus in terras mare, haud infecere

Magnus Pompeius *Xerxen togatum* vocare assueverat.

- I CAP. XXXIV. Per id tempus a Q. Metello Creta insula in populi Rom. potestatem redacta est. quæ ducibus Panare et Laſthene, xxiv millibus iuuenum coactis, velocitate pernicipibus, armorum laborumque patientissimis, sagittarum usu celeberrimis, per uenientium Romanos exercitus fatigauerat. Ne ab huius quidem usura gloriæ temperauit animus Cn. Pompeius, quin uictoriæ partem conaretur vindicare. Sed & Luculli & Metelli triumphum cum ipsorum singularis virtus, tum etiam inuidia Pompeii apud optimum quemque
- 2 fecit fauorabilem. Per hæc tempora M. Cicerone, qui omnia incrementa sua sibi debuit, uir nouitatis nobilissimæ, & ut uita clarus, ita ingenio maximus; qui effecit, ne, quorum arma uiceramus, eorum ingenio uinceremur; consul, Sergii Catilinæ Lentulique & Cethegi & aliorum uiriusque ordinis virorum coniurationem singulari uirtute, constantia, uigilia, curaque aperuit, Catilina metu consularis imperi
- 3 urbe pulsus est. Lentulus consularis & prætor iterum, Cethegusque, & alii clari nominis uiri, auctore senatu, iussu consulis in carcere necati sunt.
- I CAP. XXXV. Ille senatus dies, quo hæc acta sunt, uirtutem M. Catonis, iam multis in rebus conspicuam atque prænitentem, altis-

altissime inluminavit. Hic genitus proauo 2
 M. Catone, principe illo familiae Porciae, ho-
 mo virtuti simillimus, & per omnia ingenio
 diis quam hominibus propior; qui numquam
 recte fecit, ut facere videretur, sed quia aliter
 facere non poterat; cuique id solum visum est
 rationem habere, quod haberet iustitiam; omni-
 bus humanis vitis immunis, semper fortunam
 in sua potestate habuit. Hic trib. pleb. desi- 3
 gnatus, adhuc admodum adolescens, cum alii
 suaderent, ut per municipia *Lentulus coniura-*
rique custodirentur, pene inter ultimos interro-
 gatus sententiam, tanta vi animi atque ingenii
 inuectus est in coniurationem, ut ardore oris
 orationem omnium lenitatem suadentium socie-
 tate consilii suspectam fecerit; sic impendentia 4
 ex ruinis incendiisque urbis & commutatione
 status publici pericula exposuit; ita consulis
 virtutem amplificauit: ut vniuersus senatus
 in eius sententiam transiret, animaduerten-
 dumque in eos, quos praediximus, censeret,
 maiorque pars ordinis eius Catonem prosequen-
 rentur domum. At Catilina non segnius vota 5
 obiit, quam sceleris conandi consilia inerat,
 quippe fortissime dimicans, quem spiritum
 supplicio debuerat, praelio reddidit.

CAP. XXXVI. Consulatui Ciceronis 1
 non mediocre adiecit decus natus eo anno Di-
 uus Augustus, abhinc annos LXXXII: omni-
 bus omnium gentium viris magnitudine sua

- 2 induſturus caliginem. Iam pane ſuperuacuum videri poteſt, eminentium ingeniorum notare tempora. quis enim ignorat direntos gradibus ætatis floruiſſe hoc tempore Cicero- nem, Hortenſium, ſenemque Craſſum, Cato- nem, Sulpicium; moxque Brutum, Calidium, Cœlium, Calpurnium, & proximum Ciceroni Cæ- ſarem; eorumque velut æumnos Cornutum ac Pollionem, Albinum amulumque Thucydidis Salluſtium: auctoresque carminum Varronem ac Lucretium, neque vilo in ſuſcepti operis ſui
- 3 carmine minorem Catullum. Pane ſulta eſt inhærentium oculis ingeniorum enumeratio: inter quæ maxime noſtri aui eminent. princeps carminum Virgilius Rabiriusque, & con- ſecutus Salluſtium Liviſ, Tibullusque & Naſo, perfectiſſimi in forma operis ſui. nam virorum vt magna admiratio, ita cenſura difficilis eſt.
- 1 CAP. XXXVII. Dum hæc in vrbe Ita- liaque geruntur, Cn. Pompeius memorabile aduerſus Mithridaten, qui poſt Luculli profe- ctionem magnas noui exercitus vires reparaue- rat, bellum gēſit. At rex ſuſus fugatusque
- 2 & omnibus exutus copiis, Armeniam Tigranemque focerum petit, regem eius temporis, niſi quia Luculli armis erat infractus, potentif- ſimum.
- 3 Simul itaque duos perſecutus Pom- peius, intrauit Armeniam. prior filius Tigran- nis, ſed diſcors patri, peruenit ad Pompeium;
- mox

mox ipse supplex & praesens, se regnumque
 ditioni eius permisit, praefatus: *Neminem alium* 4
neque Romanum neque ullius gentis virum fu-
rum fuisse, cuius se fidei commissurus foret,
quam Cn. Pompeium: proinde omnem sibi vel
aduersam vel secundam, cuius auctor ille esset,
fortunam tolerabilem futuram. non esse turpe
ab eo vinci, quem vincere esset nefas: neque ei
inhoneste aliquem submitti, quem fortuna super
omnes extulisset. 5
 Seruatus regi honos imperii,
 sed multato ingenti pecunia: quae omnis, sicuti
 Pompeio moris erat, redacta in quattoris pote-
 statem, ac publicis descripta literis. Syria 6
 aliaeque, quas occupauerat, provinciae ereptae;
 & aliae restituae populo Rom. aliae tum pri-
 mum in eius potestatem redactae: ut Syria,
 quae tum primum facta est stipendiaria. suis
 imperii regis terminatus Armenia.

CAP. XXXVIII. Haud absurdum vide- 1
 tur propositi operis regulae, paucis percurrere,
 quae cuiusque ductu gens ac natio redacta in
 formalem provinciae, stipendia pacta sit: ut
 quae facilius, quam partibus simul vniuersa con- 2
 spici possint. Primus in *Siciliam* traiecit exer-
 citum Cos. Claudius, & provinciam eam,
 post annos ferme LXX, captis Syraculis, fecit
 Marcellus Claudius. Primus *Africam* Regu-
 lus, nono ferme anno primi Punici belli: sed
 post CCIV annos P. Scipio Aemilianus, eruta
 Carthagine abhinc annos CLXXXII, Afri-
 cam

- cam in formulam redegit prouinciæ. *Sardinia* inter primum & secundum bellum Punicum ductu T. Manlii Cos. certum recepit imperii iugum. Immane bellicæ ciuitatis argumentum, quod semel sub regibus, iterum hoc T. Manlio consule, tertium Augusto principe, certæ pacis argumentum Ianus Geminus clausus dedit. In *Hispanias* primi omnium duxere exercitus Cn. & P. Scipiones, initio secundi belli Punic, abhinc annos ccl, inde varie possessa, & sæpe amissa partibus, vniuersa ductu Augusti facta stipendiaria est. *Macedoniam* Paulus, Mummius *Achaïam*, Fuluius Nobilior subegit *Ætoliam*: *Asiam* L. Scipio Africanus frater eripuit Antiocho: sed beneficio senatus populique Rom. mox ab Attalis possessam regibus. M. Perperna capto Aristonico fecit tributariam. *Cypri* deuictæ nulli assignanda gloria est. quippe Senatus consulto, ministerio Catonis, regis morte, quam ille conscientia acciuerat, facta prouincia est. *Creta* Metelli ductu longissimæ libertatis sine multata. Et *Syria* *Pontusque* Cn. Pompeii virtutis monumenta sunt.
- I CAP. XXXIX. *Gallias* primum Domitio & Fabio nepote Paulli, qui *Allobrogicus* vocatus est, intratas cum exercitu, magna mox clade nostra sæpe & adfectauimus & amissimus, sed fulgentissimum C. Caesaris opus in iis conspicitur; quippe eius ductu auspiciisque infractæ,

fractæ, pæne idem, quod totus terrarum orbis
ignauum conferunt stipendium. Ab eodem 2
facta *Numidia*. *Ciliciam* perdomuit Isauricus,
& post bellum Antiochinum Vulso Manlius
Gallo-Graciam. *Bithynia*, vt prædiximus, te-
stamento Nicomedis relicta hereditaria. Diuus
Augustus præter *Hispaniam* aliosque gentes,
quarum titulis forum eius prænitet, pæne
idem, facta *Ægypto* stipendiaria, quantum
pater eius Gallia, in ærarium reditus contulit.
At Ti. Cæsar, quam certam Hispanis parendi 3
confessionem extorserat parens, *Illyriis Dalmatisque* extorsit. *Rhetiam* autem & *Vindelicos*
ac *Noricos*, *Pannoniamque* & *Scordiscos*, nouas
imperio nostro subiunxit prouincias. vt has
armis, ita auctoritate *Cappadociam* populo
Rom. fecit stipendiariam. Sed reuertamur ad
ordinem.

CAP. XL. Secuta deinde Cn. Pompeii 1
militia, gloriæ laborisne maioris, incertum est.
Penetratæ cum victoriâ Media, Albania, Hibe-
ria; ac deinde flexum agmen ad eas nationes,
quæ dextra atque intima Ponti incolunt, Col-
chos, Heniochosque & Achaos. & oppressus
auspiciis Pompeii, insidiis filii Pharnacis, Mi-
thridates, vltimus omnium iuris sui regum,
præter Parthicos. Tum victor omnium, quas 2
adlerat, gentium Pompeius, suoque & ciuium
voto maior, & per omnia fortunam hominis
egressus, reuertit in Italiam. Cuius reditum

fauorabilem opinio fecerat. quippe plerique
 non sine exercitu venturum in urbem, adfir-
 mabant, & libertati publica statuturum arbi-
 3 trio suo modum. Quo magis hoc homines
 timuerant, eo gratior ciuilis tanti imperatoris
 reditus fuit, omni quippe Brundisii dimisso ex-
 exercitu. nihil præter nomen imperatoris reti-
 nens, cum priuato comitatu, quem semper illi
 vacare moris fuit, in urbem rediit; magnificen-
 tissimumque de tot regibus per biduum egit
 triumphum; longeque maiorem omni ante se
 inlata pecunia in ararium, præterquam a Paul-
 4 lo, ex manubiis intulit. Absente Cn. Pom-
 peio, T. Ampius & L. Labienus tribuni pleb.
 legem tulerunt, vt in ludis Circensibus Coro-
 na laurea & omni cultu triumphantium viere-
 tur, scenicis autem prætexta coronaque laurea.
 id ille non plus quam semel (& hoc sane ni-
 5 mium fuit) usurpare sustinuit. Huius viri
 fastigium tantis ausibus fortuna extulit, vt
 primum ex Africa, iterum ex Europa, tertio ex
 Asia triumpharet: & quot partes terrarum or-
 bis sunt, totidem faceret monumenta victoriæ
 6 suæ. Numquam eminentia inuidia carēt.
 Itaque & Lucullus, memor tamen acceptæ in-
 iuriæ, & Metellus Creticus, non iniuste que-
 rens, (quippe ornamentum triumphi eius ca-
 priuos duces Pompeius subduxerat) & cum iis
 pars optimatum refragabatur, ne aut promissa
 ciui-

ciuitatibus a Pompeio, aut bene meritis prae-
mia, ad arbitrium eius, persoluerentur.

CAP. XLI. Securus deinde est consula-
tus C. Caesaris qui scribenti manum iniicit, &
quamlibet festinantem in se morari cogit. hic
nobilissima Iuliorum genitus familia, & quod
inter omnes antiquissimos constabat, ab An-
chise ac Venere deducens genus, forma omnium
ciuium excellentissimus, vigore animi acerr-
mus, munificentia effusissimus, animo super hu-
manam & naturam & fidem euectus, magnitu-
dine cogitationum, celeritate bellandi, patien-
tia periculorum, Magno illi Alexandro, sed
sobrio neque iracundo, similissimus; qui deni-
que semper & somno & cibo in vitam, non in
voluptatem vteretur; cum fuisset C. Mario san-
guine coniunctissimus, atque idem Cinnae ge-
ner: cuius filiam ut repudiaret, nullo modo
compelli potuit: cum M. Pilo consularis An-
niam, quae Cinnae vxor fuerat, in Sulla dimi-
ssisset gratiam; habuissetque fere xviii annos,
eo tempore, quo Sulla rerum potitus est; ma-
gis ministris Sullae adiutoribusque partium,
quam ipso, conquirentibus eum ad necem,
mutata veste, dissimilemque fortunae suae indu-
tus habitum, nocte vrbe elapsus est. Idem
postea admodum iuuenis, cum a piratis captus
esset, ita se per omne spatium, quo ab his re-
tentus est, apud eos gessit, ut pariter his terro-
ri venerationique esset; neque vmquam aut nocte

aut

aut die (cur enim, quod vel maximum est, si narrari verbis speciosis non potest, omittatur?) aut excalcearetur aut discingeretur; in hoc scilicet, ne, si quando aliquid ex solito variaret, suspectus his qui oculis tantummodo eum custodiebant, foret.

- 1 CAP. XLII. Longum est narrare, quid & quoties ausus sit, quanto opere conata eius, qui obtinebat Asiam magistratus P. Rom. metu
- 2 suo destituerit. Illud referatur, documentum tanti mox euasuri viri. Quæ nox eam diem secuta est, qua publica ciuitatum pecunia redemptus est, (ita tamen ut cogeret ante obsides a piratis ciuitatibus dari) contracta classe & priuatus & tumultuaria, inuectus in eum locum in quo ipsi prædones erant, partem classis fugauit, partem merisit, aliquot naues multos-
- 3 que mortales cepit; lætusque nocturnæ expeditionis triumpho, ad suos reuersus est: mandatisque custodiæ, quos ceperat, in Bithyniam perrexit, ad proconsulem Iunium, (tum idem enim Asiam eamque oram obtinebat) petens, ut auctor fieret sumendi de captivis supplicii,
- 4 quod cum ille se facturum negasset, venditurumque captiuos dixisset, (quippe sequebatur inuidia inertiam) incredibili celeritate reuectus ad mare, priusquam de ea re ulli proconsulis redderentur epistolæ, omnes quos ceperat suffixit cruci.

CAP.

CAP. XLIII. Idem mox ad sacerdotium
 ineundum (quippe absens pontifex factus erat
 in Cottæ consularis locum, cum pæne puer a
 Mario Cinnaque Flamen Dialis creatus, victo-
 ria Sullæ, qui omnia ab iis acta fecerat irrita,
 amisset id sacerdotium) festinans in Italiam,
 ne conspiceretur a prædonibus, omnia tunc
 obtinentibus maria & merito iam infectis sibi,
 quatuor scalmorum nauem, vna cum duobus
 amicis decemque servis ingressus, effusissimum
 Hadriatici maris traiecit sinum. Quo quidem
 in cursu conspectis, vt putabat, piratarum na-
 vibus, cum exuisset vestem alligassetque pugio-
 nem ad femur, alterutri se fortunæ parans, mox
 intellexit frustratum esse visum suum, arbo-
 rumque ex longinquo ordinem antennarum
 præbuisse imaginem. Reliqua eius acta in
 vrbe, nobilissimaque Dolabellæ accusatio, &
 maior ciuitatis in ea fauor quam reis præstari
 solet; contentionesque ciuiles cum Q. Catulo
 atque aliis eminentissimis viris, celeberrimæ;
 & ante præturam victus maximi pontificatus
 petitione Q. Catulus, omnium confessione se-
 natus princeps; & restituta in ædilitate, ad-
 versante eidem nobilitate, monumenta C. Ma-
 rii; simulque reuocati ad ius dignitatis pro-
 scriptorum liberi; & prætura quæsturaque mi-
 rabili virtute atque industria obita in Hispania,
 cum esset quæstor sub Vetere Antistio, auo hu-
 ius Veteris consularis atque pontificis, duorum
 con-

con-

consularium & sacerdotum patris, viri in tantum boni, in quantum humana simplicitas intelligi potest; quo notiora sunt, minus egent stilo.

- 1 CAE. XLIV. Hoc igitur consule inter eum & Cn. Pompeium & M. Crassum inita potentiae societas, quae vrbi orbique terrarum, nec minus diuerso quoque tempore, ipsis exitiabilis fuit. Hoc consilium sequendi Pompeius causam habuerat, vt tandem acta in transmarinis prouinciis (quibus, vt praediximus, multi obredebant) per Caesarem confirmarentur consulem. Caesar autem, quod animaduvertebat se cedendo Pompeii gloriae aucturum suam, et, inuidia communis potentiae in illum relegata, confirmaturum vires suas; Crassus, vt quem principatum solus adsequi non poterat, auctoritate Pompeii, viribus teneret Caesaris.
- 3 Affinitas etiam inter Caesarem Pompeiumque contracta nuptiis. quippe filiam C. Caesaris Cn. Magnus duxit uxorem. In hoc consulari Caesar legem tulit, vt *ager Campanus plebei diuideretur*, suatore legis Pompeio. Ita circiter xx millia ciuium eo deducta, & ius ab his restitutum post annos circiter c. lxxi, quam bello Punico ab Romanis Capua in formam praefecturae redacta erat. Bibulus, collega Caesaris, cum actiones eius magis veller impedire, quam posset, maiore parte anni domi se tenuit. quo facto dum augere vult inuidiam collegae, auxit poten-

poten-

potentiam. Tum Casari decretæ in quin-
quennium Gallia.

CAP. XLV. Per idem tempus P. Clo-
dius, homo nobilis, disertus, audax, qui neque
dicendi neque faciendi ullum, nisi quem vel-
let, nosset modum, malorum propositorum
executor acerrimus, infamis etiam sororis stu-
pro, & actus incesti reus ob initum inter reli-
giosissima P. R. sacra adulterium; cum graves
inimicitias cum M. Cicerone exerceret, (quid
enim inter tam dissimiles amicum esse poterat?)
& a patribus ad plebem transisset, legem in
tribunatu tulit: *Qui ciuem Rom. indemnatum
interemisset, ei aqua & igni interdiceretur.*
Cuius verbis etsi non nominabatur Cicero, ta-
men solus petebatur. Ita vir optime meritis de
republica conservatæ patriæ pretium calamitate
exsiliū tulit. Non caruerunt suspitione op-
pressi Ciceronis Casar & Pompeius. Hoc sibi
contraxisse videbatur Cicero, quod inter xx
viros diuidendo agro Campano esse noluisse.
Idem intra biennium sera Cn. Pompeii cura, 3
verum, ut cœpit, interrita, votisque Italiæ ac
decretis senatus, virtute atque actione Annii
Milonis trib. pleb. dignitati patriæque restitu-
tus est. Neque post Numidici exsiliū aut
reditum, quisquam aut expulsus inuidiosus,
aut receptus est latius. cuius domus, quam
infeste a Clodio disiecta erat, tam speciose a
senatu restituta est. Idem P. Clodius in senatu, 4
sub

sub

sub honorificentissimo ministerii titulo, M. Catonem a republica relegavit. quippe legem tulit, ut is quaestor cum iure praetorio, adiecto etiam quaestore, mitteretur in insulam Cyprum, ad spoliandum regno Ptolemaeum, omnibus morum
 5 vitis eam contumeliam meritum. Sed ille, sub adventum Catonis, vitae suae vim intulit: unde pecuniam longe sperata maiorem Cato Romam retulit. cuius integritatem laudari, nefas est: insolentia pane argui potest, quod una cum Coss. ac senatu effusa civitate obuiam, cum per Tiberim subiret navibus, non ante is egressus est, quam ad eum locum peruenit, ubi erat exponenda pecunia.

I CAP. XLVI. Cum deinde immanes res, vix multis voluminibus explicandas, C. Caesar in Gallia ageret; nec contentus plurimis ac felicissimis victoriis, innumerabilibusque caesis ac captis hostium millibus, etiam in Britanniam traiecisset exercitum, alterum pane imperio nostro ac suo quarens orbem: inuictum par consulatum, Cn. Pompeius & M. Crassus, alterum iniere consulatum; qui neque petitus honeste ab his, neque probabiliter gestus est. Caesari lege, quam Pompeius ad populum tulit, prorogata in idem spatium temporis provinciae: Crasso, bellum Parthicum in animo molienti, Syria decreta. qui vir cetera sanctissimus immunisque voluptatibus, neque in pecunia neque in gloria concupiscenda aut modum

dum norat, aut capiebat terminum. hunc pro- 3
 ficiscentem in Syriam diris cum ominibus, tri-
 buni pleb. frustra retinere conati. quorum ex-
 secrationes si in ipsum tantummodo valuissent,
 vile imperatoris damnum saluo exercitu fuisset
 reipublicæ. Transgressum Euphraten Crassum 4
 petentemque Seleuciam, circumfusus imma-
 nibus copiis equitum, rex Orodes vna cum
 parte maiore Romani exercitus interemit. reli- 5
 quias legionum C. Cassius, atrocissimi mox
 auctor facinoris, cum quæstor, conseruauit;
 Syriamque adeo in P. R. potestate retinuit, vt
 transgressos in eam Parthos, felici rerum euen-
 tu fugaret ac funderet.

C A P. XLVII. Per hæc, insequentiaque, 1
 & quæ prædiximus tempora, amplius cccc
 millia hostium a C. Casare caesa sunt, plura ca-
 pta. pugnatum sæpe directæ acie, sæpe in agmi-
 nibus, sæpe eruptionibus. bis penetrata Britan-
 nis. nouem denique æstatibus vix vlla non iu-
 stissimus triumphus emeritus. circa Aleſiam
 vero tantæ res gestæ, quantas audere vix ho-
 minis; perficere, pæne nullius, nisi dei, fuerit.
 Septimo ferme anno Cæsar morabatur in Gal- 2
 liis, cum medium iam ex inuidia potentia ma-
 le coherentis inter Cn. Pompeium & C. Cæsa-
 rem concordia pignus, Iulia vxor Magni de-
 cessit; atque omnia inter destinatos tanto dis-
 crimini duces dirimente fortuna, filius quo-
 que paruus Pompeii, Iulia natus, intra breue
 spa-

- 3 spatium obiit. Tum in gladios cadesque ci-
vium furente ambitu, cuius neque finis repe-
riebatur nec modus, tertius consulatus soli Cn.
Pompeio, etiam aduersantium antea dignitati
eius iudicio delatus est. cuius ille honoris glo-
ria, veluti reconciliatis sibi optimatibus, maxi-
me a C. Casare alienatus est. sed eius consu-
latus omnem vim in coercionem ambitus
- 4 exercuit. Quo tempore P. Clodius a Milone,
candidato consulatus, exemplo inutuli, facto
salutari reipublicæ, circa Bouillas, contracta ex
occurfu rixa, iugulatus est. Milonem reum
non magis inuidia facti, quam Pompeii damna-
vit voluntas. quem quidem M. Caro palam lata
absoluit sententia. quam si maturius tulisset,
non defuissent qui sequerentur exemplum,
probarentque eum ciuem occisum, quo nemo
perniciosior reipublicæ, neque bonis inimicior
vixerat.
- I CAP XLVIII. Intra breue deinde spa-
tium belli ciuilis exarserunt initia: cum iustis-
simus quisque & a Casare & a Pompeio vellet
dimitti exercitus. quippe Pompeius in secun-
do consulatu Hispanias sibi decerni voluerat,
easque per triennium absens ipse ac præsidens
vbi, per Afranium & Petreum consularem ac
- 2 prætorium, legatos suos, administrabat; & iis,
qui a Casare dimittendos exercitus contende-
bant, adsentabatur; iis, qui ab ipso quoque,
aduersabatur. qui si ante biennium quam ad
arma

arma itum est, perfectis muneribus theatri & aliorum operum quæ ei circumdedit, gravissima tentatus valetudine decessisset in Campania, (quo quidem tempore uniuersa Italia vota pro salute eius, primo omnium ciuium, suscepit) defuisset fortunæ destruendi eius locus, & quam apud superos habuerat magnitudinem, inlibatam detulisset ad inferos. Bello autem 3
 ciuili, & tot, quæ deinde per continuos xx annos consecuta sunt, malis, non alius maiorem flagrantiolemque, quam C. Curio trib. pleb. subiecit facem: vir nobilis, eloquens, audax, suæ alienæque & fortunæ & pudiciæ prodigus, homo ingeniosissime nequam, & facundus malo publico. cuius animo, voluptatibus vel libidinibus, neque opes vlla neque cupiditates sufficere possent. Hic primo pro 4
 Pompeii partibus, id est, ut tunc habebatur, pro republica, mox simulatione contra Pompeium & Casarem, sed animo pro Casare stetit. id gratis an accepto centies HS fecerit, ut accepimus, in medio relinquemus. ad ultimum 5
 saluberrimas coalescentis conditiones pacis, quas & Cæsar iustissimo animo postulabat, & Pompeius æquo recipiebat, discessit ac rupit; vnice cauente Cicerone concordia publicæ. Harum præteritarumque rerum ordo cum iustius aliorum voluminibus promatur, tum, vii 6
 spero, nostris explicabitur.

CAP.

- I CAP. XLIX. Nunc proposito operi sua
forma reddatur: si prius gratulatus ero Q. Ca-
tulo, duobus Lucullis, Metelloque & Horten-
sio; qui cum sine inuidia in republica florui-
sent, eminuissentque sine periculo; quiesca,
aut certe non precipitata, fatali ante initium
2 bellorum ciuiliū morte functi sunt. Lentulo
& Marcello Coss. post urbem conditam an-
nis dcciii, & anno lxxviii, quam tu, M.
Vinici, consulatum inires, bellum ciuile exarsit.
Alterius ducis causa melior videbatur. alte-
rius erat firmitior. hic omnia speciosa, illic va-
lentis. Pompeium senatus auctoritas, Cæsa-
3 rem militum armavit fiducia. Consules sena-
tusque causæ, non Pompeio, summam im-
4 perii detulerunt. Nihil relictum a Cæsare,
quod seruandæ pacis causâ tentari posset: ni-
hil receptum a Pompeianis. cum alter consul
iusto esset ferocior; Lentulus vero salua repu-
blica saluus esse non posset; M. autem Cato
moriendum ante, quam ullam conditionem ciuis
accipiendam reipublicæ, contenderet; vir anti-
quus & grauis Pompeii partes laudaret magis,
prudens sequeretur Cæsaris; & illa gloriosa,
5 hæc terribiliora duceret. Vt deinde, spretis
omnibus quæ Cæsar postulauerat, tantummodo
contentus cum vna legione titulum retinere
provincia; priuatus in urbem veniret, & se in
petitione consulatus suffragiis P. R. commit-
teret, decreuere; ratus bellandum Cæsar, cum
exer-

exercitu Rubiconem transiit. Cn. Pompeius
consulesque & maior pars senatus, relicta vrbe,
ac deinde Italia, transmisere Dyrrhachium.

CAP. LI. At Caesar Domitio legionibus I
que Cossinii, quæ una cum eo fuerant, po-
situs, duce aliisque, qui voluerant abire ad
Pompeium, sine dilatione dimissis, persecutus
Brundisium, ita vt appareret, malle, integris
rebus & conditionibus, finire bellum, quam
opprimere fugientes, cum transgressos reperis-
set consules, in urbem reuertit: redditaque 2
ratione consiliorum in senatu & in concione,
ac miserrimæ necessitudinis, cum alienis armis
ad arma compulsus esset, Hispanias petere de-
creuit. Festinationem itineris eius aliquam- 3
diu morata Massilia est, fide melior, quam con-
silio prudentior: intempestive principalium
armorum arbitria captans, quibus hi se debent
interponere, qui non parentem coercere pos-
sunt. Exercitus deinde, qui sub Afranio con- 4
sulari ac Petreio pratorio fuerat, ipsius aduen-
tus vigore ac fulgore occupatus, se Casari tra-
didit. vterque legatorum, & quisquis cuius-
que ordinis sequi eos voluerat, remissi ad
Pompeium.

CAP. LII. Proximo anno, cum Dyrrha- I
chium ac vicina ei vrbi regio castris Pompeii
teneretur, (qui accitis ex omnibus transmari-
nis prouinciis legionibus, equitum ac peditum
auxiliis, regumque & tetrarcharum simulque
C. Vell. Patere. D dy-

- dynastarum copiis, immanem exercitum confecerat, & mare praesidiis classium, ut rebatur, sepeferat, quo minus Caesar legiones posset trans-
- 2 mittere) sua & celeritate & fortuna C. Caesar usus, nihil in mora habuit, quo minus eo, cum vellet, ipse exercitusque classibus perueniret, & primo pane castris Pompeii sua iungeret, mox etiam obsidione munimentisque eum complecteretur. Sed inopia obsidentibus,
- 3 quam obsessis, erat grauior. Tum Balbus Cornelius, excedente humanam fidem temeritate, ingressus castra hostium, saepiusque cum Lentulo conlocutus consule, dubitante quanti se venderet, illis incrementis fecit viam, quibus non Hispaniensis natus, sed Hispanus in triumphum & pontificatum adsurgeret, fieretque ex
- 4 priuato consularis. Variatum deinde praeliis, sed vno longe magis Pompeianis prospero, quo grauius impulsus sunt Caesaris milites.

- 1 CAP. LII. Tum Caesar cum exercitu fatalem victoriae suae Thessaliam petiit. Pompeius longe diuersa aliis suadentibus, (quorum plerique hortabantur, ut in Italiam transmitteret: neque hercules quidquam partibus illis salubrius fuit: alii, ut bellum traheret, quod dignatione partium in dies ipsis magis prosperum fieret) usus impetu suo, hostem secutus
- 2 est. Aciei Pharsalicam, & illum cruentissimum Romano nomini diem, tantumque viriusque exercitus profusum sanguinis, & confusa inter

inter se duo reipublicæ capita, effossumque alterum Romani imperii lumen, tot talesque Pompeianarum partium casus viros, non recipit enarranda hic scripturæ modus. Illud notandum est: ut primum C. Cæsar inclinatam vidit Pompeianorum aciem, neque prius neque antiquius quidquam habuit, quam omnes partes (ut militari & verbo & consuetudine utar) dimitteret. Pro dii immortales, quod huius voluntatis erga Brutum suæ postea vir tam mitis pretium tulit! nihil illa victoria mirabilius, magnificentius, clarius fuit, quando neminem, nisi acie consumtum, ciuem patria desideravit: sed munus misericordiæ corripit pertinaciæ; cum libentius vitam victor iam daret, quam victi acciperent.

CAP. LIII. Pompeius profugiens cum duobus Lentulis consularibus, Sextoque filio, & Fauonio prætorio, quos comites ei fortuna adgregauerat, aliis *ut Parthos*, aliis *ut Africam* peteret, in qua fidelissimum partium suarum haberet regem Iubam, suadentibus, Ægyptum petere proposuit; memor beneficiorum, quæ in patrem eius Ptolemæi, qui tum puero quam iuueni propior regnabat, Alexandria contulerat. Sed quis in aduersis beneficiorum seruat memoriam? aut quis ullam calamitosi debere putat gratiam? aut quando fortuna non mutat fidem? Missi itaque ab rege, qui venientem Cn. Pompeium (is iam a Mytilenis Corneliam

- vxorem receptam in nauem, fugæ comitem
 habere cœperat) consilio Theodoti & Achillæ
 exciperent, hortarenturque vt ex oneraria in
 eam nauem, quæ obulam procefferat, trans-
 scenderet. quod cum fecisset, princeps Romani
 nominis, imperio arbitrioque Ægyptii manci-
 pii, C. Casare, P. Seruilio Coss. iugulatus
 3 est. Hic post tres consulatus & totidem
 triumphos, domitumque terrarum orbem, san-
 ctissimi ac præstantissimi viri, in id euecti su-
 per quod ascendi non potest, duodevexagesi-
 mum annum agentis, pridie natalem ipsius,
 vitæ fuit exitus. in tantum in illo viro a se
 discordante Fortuna, vt cui modo ad victoriam
 4 terra defuerat, deesset ad sepulturam. Quid
 aliud quam nimium occupatos dixerim, quos
 in ætate & tanti & patre nostri seculi viri fe-
 fellit quinquennium? cum a C. Atilio & Q.
 Seruilio Coss. tam facilis esset annorum diges-
 tio. quod adieci, non vt arguerem, sed ne
 arguerer.
- I CAP. LIV. Non fuit maior in Casarem,
 quam in Pompeium fuerat, regis eorumque,
 quorum is auctoritate regebatur, fides. quippe
 cum venientem eum tentassent insidiis, ac
 deinde bello laceffere auderent, vtrique summo
 imperatorum, alteri superstiti mentis pœnas
 2 luere suppliciiis. Nusquam erat Pompeius cor-
 pore, adhuc vbique nomine: quippe ingens
 partium eius fauor bellum excitauerat Africum.
 quod

quod ciebat rex Iuba & Scipio, vir consularis, ante biennium, quam extingueretur Pompeius, lectus ab eo socer. eorumque copias auxerat 3
M. Cato, ingenti cum difficultate iūnerum locorumque inopia, perductis ad eos legionibus: qui vir, cum summum ei a militibus deferretur imperium, honoratori parere maluit.

CAP. LV. Admonet promissæ breuitatis fides, quanto omnia transcurso dicenda sint. Sequens fortunam suam Cæsar, peruectus in Africam, quam occiso Curione, Iulianarum duce partium, Pompeiani obtinebant exercitus, ibi primo varia fortunam expugnauit via, inclinataque hostium copiæ. Nec dissimilis 2
ibi aduersus victos, quam in priores, elementia Cæsaris fuit. Victorem Africani belli C. Cæsarem grauius excepit Hispaniense, (nam victus ab eo Pharnaces vix quidquam gloriæ eius adstruxit) quod Cn. Pompeius Magni filius, adulescens imperus ad bella maximi, ingens ac terribile conflauerat: vndique ad eum adhuc paterni nominis magnitudinem sequentium, ex toto orbe terrarum auxiliis confluentibus. Sua 3
Cæsarem in Hispaniam comitata fortuna est, sed nullum vñquam atrocius periculosusque ab eo initum prælium, adeo vt plus quam dubio Marte, descenderet equo, consistensque ante recedentem suorum aciem, increpita prius fortuna, quod se in eum seruasset exitum, denunciaret militibus, *vestigio se non recessurum:*

D 3

proin-

proinde viderent, quem & quo loco imperato-
 4 rem deseruiuri forent. verecundia magis quam
 virtute acies restituta sunt, a duce, quam a mi-
 lite fortius. Cn. Pompeius, grauis vulnere in-
 ventus inter solitudines auis, interemtus est.
 Labienum Varumque acies abstulit.

- I CAP. LVI. Caesar omnium victor, re-
 gressus in urbem, quod humanam excedat
 fidem, omnibus, qui contra se arma tulerant,
 ignouit; magnificentissimisque gladiatorii mu-
 neris, naumachiae, & equitum peditumque,
 simul elephantorum certaminis spectaculis,
 epulique per multos dies dati celebratione, re-
 2 pleuit eam. Quinque egit triumphos. *Gal-*
lici apparatus ex citro, *Pontici* ex acantho,
Alexandrini testudine, *Africi* edore, *Hispanien-*
sis argento rasilii constitit. pecunia ex manu-
 bilis lata paullo amplius sexies millies HS.
 3 Neque illi tanto viro, & tam clementer omni-
 bus victoriis suis uso, plus quinque mensium
 principalis quies contigit. quippe cum mense
 Octobri in urbem reuertisset, idibus Martiis
 coniurationis auctoribus Bruto & Cassio, quo-
 rum alterum promittendo consulatum non ob-
 ligauerat, contra differendo Cassium offende-
 rat; adiectis etiam consiliariis cædis familiaris-
 simis omnium, & fortuna partium eius in sum-
 mum erectis fastigium, D. Bruto & C. Trebo-
 nio, aliisque clari nominis viris, interemtus
 4 est. cui magnam inuidiam conciliarat M. An-
 tonius,

tonius, omnibus audendis paratissimus, consularis collega, imponendo capiti eius Luper-
calibus sedentis pro Rostris insigne regium;
quod ab eo ita repulsum erat, ut non offen-
sus videretur.

CAP. LVII. Laudandum experientia
consilium est Panfae atque Hirtii: qui semper
praedixerant Caesari, *ut principatum armis qua-*
situm armis teneret. ille dictitans, *mori se*
quam timeri malle, dum clementiam, quam
praestiterat, expectat, incautus ab ingratis oc-
cupatus est. cum quidem plurima praesagia
atque indicia dii immortales futuri obtulissent
periculi. nam & haruspices praemonuerant,
ut diligentissime Idum Martiarum caueret
diem: & vxor Calpurnia territa nocturno visu,
ut ea die domi subsisteret, orabat: & libelli
coniurationem nuntiantes, dilati ab eo, neque
protinus lecti erant. Sed profecto ineluctabilis
fatorum vis, cuiuscumque fortunam mutare
constituit, consilia corrumpit.

CAP. LVIII. Quo anno id patrare fa-
cinus M. Brutus & C. Cassius praetores erant;
D. Brutus consul designatus. hi vna cum con-
iurationis globo, stipati gladiatorum D. Bruti
manu, Capitolium occupare, cum Cos. An-
tonius (quem cum simul interimendum cen-
sisset Cassius, testamentumque Caesaris abolen-
dum, Brutus repugnauerat; dictitans: *nihil*
amplius ciuibus praeter tyranni, ita enim ap-
pella-

- pellari Casarem facto eius expediebat, *petendum esse sanguinem*) conuocato senatu, cum iam Dolabella, quem substituturus sibi Caesar designauerat consulem, fasces atque insignia corripuisset consularia, velut pacis auctor, liberos suos obsides in Capirolium misit, fidemque descendendi tuto interfectoris Caesaris dedit.
- 4 & illud *decreti Atheniensium* celeberrimi exemplum, relatum a Cicerone, *obliuionis prateritarum rerum*, decreto patrum comprobatum est.

- 1 CAP. LIX. Caesaris deinde testamentum apertum est, quo C. Octauium, nepotem sororis suae Iuliae, adoptabat. de cuius origine,
- 2 etiam si praenitet, pauca dicenda sunt. Fuit C. Octavius, ut non patricia, ita admodum speciosa equestri genitus familia, grauis, sanctus, innocens, diues. Hic praetor inter nobilissimos viros creatus, primo loco, cum ei dignatio Iulia genitam Atiam conciliaffet vxorem, ex eo honore sortitus Macedoniam, appellatusque in ea *imperator*, decedens ad petitionem consularis obiit, praetextato relicto filio. quem C. Caesar, maior eius auunculus, educatum apud Philippum vitricum, dilexit ut suum, natumque annos xviii, Hispaniensis militiae adsecutum se postea comitem habuit, numquam aut alio vltum hospitio, quam suo, aut alio vectum vehiculo: pontificatusque sacerdotio
- 4 puerum honorauit. Et pacatis bellis civilibus, ad

ad erudiendum liberalibus disciplinis singula-
 ris iuuenem indolis, Apolloniam eum in stu-
 dia miserat, mox belli Getici ac deinde Parthici
 habiturus comilitonem. Cui ut est nuntia-
 tum de cæde auunculi, cum protinus ex vici-
 nis legionibus centuriones suam suorumque
 militum operam ei pollicerentur, neque eam
 spernendam Salvidienus & Agrippa dicerent;
 ille festinans peruenire in urbem, omnem ordi-
 nationem & necis & testamenti Brundisii
 comperit. Cui aduentanti Romam, immanis
 amicorum occurrit frequentia: & cum intraret
 urbem, Solis orbis super caput eius, curuatus
 aqualiter rotundatusque, in colorem arcus, ve-
 luti coronam tantū mox viri capiti imponens,
 conspectus est.

C A P. LX. Non placebat Atiæ matri
 Philippoque vitrico, adiri nomen inuidiosæ for-
 tunc Cæsaris: sed adferebant salutaria reipu-
 blicæ terrarumque orbis fata conditorem con-
 servatoremque Romani nominis. Spreuit ita-
 que cælestis animus humana consilia; & cum
 periculo potius summa, quam tuto humilia,
 proposuit sequi; maluitque auunculo & Cæsari
 de se, quam vitrico credere; distitans, *nefas*
esse, quo nomine Cæsari dignus esset visus, se-
metipsum videri indignum. Hunc protinus
 Antonius Cos. superbe excipit; (neque is erat
 contemptus, sed metus) vixque admissio in Pom-
 peianos hortos loquendi secum tempus dedit;

D 5

mox

4 mox etiam, velut insidiis eius petitus, scelestè insimulare cœpit: in quo turpiter deprehensa eius vanitas est. Aperte deinde Antonii ac Dolabellæ consulum ad nefandam dominationem erupit furor. HS septies millies, depositum a C. Cæsare ad ædem Opis, occupatum ab Antonio, actorum eiusdem, insertis falsis indubitateque corruptis commentariis. atque omnia pretio temperata, vendente rempublicam consule. Idem provinciam D. Bruto designato C. o. s. decretam, Galliam occupare statuit; Dolabella transmarinas decrevit sibi interque naturaliter dissimillimos, ac diuersa volentes, crescebat odium. eoque C. Cæsar iuuenis quotidianis Antonii patebatur insidiis.

1 CAP. LXI. Torpebat oppressa dominatione Antonii ciuitas: indignatio & dolor omnibus, vis ad resistendum nulli aderat: cum C. Cæsar, XIX annum ingressus, mira ausus, ac summa consecutus, priuato consilio, maiorem senatu pro republica animum habuit. primumque a Calatia, mox a Caesino veteranos exciuit paternos. quorum exemplum secuti alii, breui in formam iusti coiere exercitus. mox cum Antonius occurrisset exercitui, quem ex transmarinis provinciis Brundisium venire iusserat, legio Martia & Quarta, cognita & senatus voluntate & tanti iuuenis indole, sublati signis ad Cæsarem se contulerunt. eum senatus, honoratum equestri status, quæ hodieque

que in Rostris posita aratem eius scriptura indicat, (qui honor non alii, per ccc. annos, quam L. Sulla & Cn. Pompeio & C. Casari contigerat) pro pratore, vna cum Coss. designatis Hirtio & Panfa, bellum cum Antonio gerere iussit. id ab eo annum agente vice- 4
 mum, fortissime circa Mutinam administratum est; & D. Brutus obsidione liberatus; Antonius turpi ac nuda fuga coactus deferere Italiam: consulum autem alter in acie, alter post paucos dies ex vulnere mortem obiit.

CAP. LXII. Omnia ante quam fugare- 1
 tur Antonius, honorifice a Senatu in Casarem exercitumque eius decreta sunt, maxime auctore Cicerone; sed, ut recessit metus, erupit voluntas, protinusque Pompeianis partibus rediit animus. Bruto Cassioque provinciae, quas iam 2
 ipsi sine vlllo S. C. occupauerant, decretae laudati quicumque his se exercitus tradidissent. omnia transmarina imperia eorum commissa arbitrio. quippe M. Brutus & C. Cas- 3
 sius, nunc metuentes arma Antonii, nunc ad augendam eius inuidiam, simulantes se metueret, testati edictis, *libenter se vel in perpetuo exsilio victuros, dum reipublica constaret concordia, nec ullam belli civilis praebituros materiam, plurimum sibi honoris esse in conscientia facti sui, profecti vrbe atque Italia, intento ac pari animo, sine auctoritate publica, provincias exercitusque occupauerant, & ubicumque ipsi*
 D 6 *essent,*

- essent, prætexentes esse rempublicam, pecunias etiam, quæ ex transmarinis prouinciis Romam ab quæstoribus deportabantur, a volentibus acceperant. quæ omnia senatus decretis comprehensa & comprobata sunt. Et D. Bruto, quod alieno beneficio viueret, decretus triumphus.*
- 5 *Pansæ atque Hirtii corpora publica sepultura honorata Cæsaris adeo nulla habita mentio, ut legati, qui ad exercitum eius missi erant, iuberentur summoto eo milites adloqui. Non fuit tam ingratus exercitus, quam fuerat senatus. nam, cum eam iniuriam dissimulando Cæsar ferret, negauere milites, sine imperatore sua*
- 6 *illa se audiuiros mandata. Hoc est illud tempus, quo Cicero, insito amore Pompeianarum partium, Cæsarem laudandum & tollendum censebat; cum aliud diceret, aliud intelligi vellet.*
- 1 *CAP. LXIII. Interim Antonius, fuga transgressus Alpes, primo per colloquia repulsus a M. Lepido, qui pontifex maximus in Cæsaris locum subito creatus, decreta sibi Hispania, adhuc in Gallia morabatur: mox sepius in conspectum veniens militum, cum & Lepido omnes imperatores forent meliores, & multis Antonius, dum erat sobrius, per auersa castrorum proruto vallo, a militibus receptus est: qui titulo imperii cedebat Lepido, cum*
- 2 *summa virium penes eum foret. Sub Antonii ingressum in castra Iuuentius Laterensis, vir*
vita

vita ac morte consentaneus, cum acerrime su-
 sisset Lepido, *ne se cum Antonio hoste iudicato*
iungeret, inritus consilii, gladio se ipse trans-
 fixit. Plancus deinde dubia, id est, sua fide, 3
 diu quarum esset partium secum luctatus, ac
 sibi difficile consentiens, & nunc adiutor D.
 Bruti, designati consulis, collega sui, senatui-
 que se litteris venditans, mox eiusdem proditor:
 Asinius autem Pollio, firmus proposito &
 Iulianis partibus fidus, Pompeianis aduersus;
 uterque exercitus tradidere Antonio.

CAP. LXIV. D. brutus desertus primo I
 a Planco, post etiam insidiis eiusdem petitus,
 paulatim relincente cum exercitu, fugiens,
 in hospitis cuiusdam ignobilis viri, nomine
 Caneli, domo, ab iis, quos miserat Antonius,
 iugularus est; iustissimasque optime de se me- 2
 rito viro C. Casari pœnas dedit, cuius cum pri-
 mus omnium amicorum fuisset, interfector fuit,
 & fortunæ, ex qua fructum tulerat, invidiam
 in auctorem relegabat, censebatque æquum,
 quæ acceperat a Casare, retinere: Calarem,
 qui illa dederat, perire. Hæc sunt tempora, 3
 quibus M. Tullius continuis actionibus ater-
 nas Antonii memoriæ inussit notas. sed hic
 fulgenuissimo & cœlesti ore, at tribunus Canu-
 tius continua rabie lacerabat Antonium. 4
 utri-
 que vindicta libertatis morte stetit: sed tribuni
 sanguine commissa proscriptio; Ciceronis, ve-
 lut satiato Antonio, pœna finita. Lepidus de-

D 7

inde

inde a senatu hostis iudicatus est. ut ante fuerat Antonius.

- E** CAP. LXV. Tum inter eum Caesaremque & Antonium commercia epistolarum, & conditionum iacta mentio; cum Antonius & subinde Caesarem admoneret, quam inimicæ ipsi Pompeianæ partes forent, & in quod iam emerfissent fastidium, & quanto Ciceronis studio Brutus Cassiusque attollerentur: denuntiaretque, *se cum Bruto Cassioque, qui iam decem & septem legionum potentes erant. iuncturum vires suas, si Caesar eius aspernaretur concordiam: diceretque plus Caesarem patris, quam*
- 2** *se amici ultioni debere.* Igitur inita potentiae societas, & hortantibus orantibusque exercitiibus, inter Antonium etiam & Caesarem pacta affinitas: cum esset priuigna Antonii desponsa Caesari. consulatumque iniit Caesar pridie, quam viginti annos impleret, X. Kalend. Octobres, cum collega Q. Pedio, post V. C. abhinc annis DCCIX, ante LXXII. quam tu,
- 3** M. Vinici, consulatum inires. Vidit hic annus Ventidium, per quam urbem inter captiuos Picentium in triumpho ductus erat, in ea consularem praetextam iungentem pratoria. idem hic postea triumphauit.

- I** CAP. LXVI. Furente deinde Antonio, simulque Lepido, quorum uterque, ut praediximus, hostes iudicati erant, cum ambo mallerent, sibi nuntari quid passi essent, quam quid emerfisset.

ruissent, repugnante Casare, sed frustra aduer-
 sus duos instauratum Sullani exempli malum,
 proscriptio. Nihil tam indignum illo tempore 2
 fuit, quam quod aut Caesar aliquem proscribere
 coactus est, aut ab illo Cicero proscriptus
 est; abscessaque scelere Antonii vox publica est,
 cum eius salutem nemo defendisset, qui per tot
 annos & publicam civitatis & privitam civium
 defenderat. Nihil tamen egisti, M. Antoni: 3
 (cogit enim excedere propositi formam operis,
 erumpens animo ac pectore indignatio) nihil,
 inquam, egisti. mercedem caelestissimi oris &
 clarissimi capitis abscissi numerando, auctora-
 mentoque funebri ad conservatoris quondam
 reipublicae tantique consulis irritando necem.
 Rapuisti tu M. Ciceroni lucem felicem, & 4
 aetatem senilem, & vitam miseriores te prin-
 cipe, quam sub te triumpho mortem: famam
 vero gloriamque factorum atque dictorum adeo
 non abstulisti, ut auxeris. Vivit vivetque per 5
 omnem saeculorum memoriam. dumque hoc
 vel forte vel providentia vel utcumque consti-
 tutum rerum naturae corpus, quod ille pene
 solus Romanorum animo vidit, ingenio com-
 plexus est, eloquentia inluminavit, manebit in-
 columne: comitem aut sui laudem Ciceronis
 trahet; omnisque posteritas illius in te scripta
 mirabitur, tuum in eum factum execrabitur;
 citiusque in mundo genus hominum, quam
 ea cadet.

CAP.

- 1 CAP. LXVII. Huius totius temporis fortunam ne deslere quidem quisquam satis digne potuit, adeo nemo exprimere verbis potest. Id tamen notandum est, fuisse in proscriptos vxorum fidem summam, libertorum mediam, seruorum aliquam, filiorum nullam. adeo difficilis est hominibus vitumque conceptæ spei
- 2 mora. Ne quid vllibi sanctum relinqueretur, velut in dotem inuitamentumque sceleris, Antonius L. Casarem auunculum, Lepidus Paullum fratrem proscripserant. Nec Planco gratia defuit ad impetrandum, vt frater eius
- 3 Plancus Plotius proscriberetur. Eoque inter iocos militares, qui currum Lepidi Plancique secuti erant, inter execrationem ciuium, vsurpabant hunc versum: *De Germanis, non de Gallis, duo triumphant consules.*

- 1 CAP. LXVIII. Suo præteritum loco referatur: neque enim persona vmbra tantæ rei capit. Dum in acie Pharsalica Africaque de summa rerum Cæsar dimicat, M. Cælius vir eloquio animoque Curioni simillimus, sed utroque perfectior, nec minus ingeniose nequam, cum ne modico quidem seruari posset, (quippe peior illi res familiaris quam mens erat) in prætura nouarum tabularum auctor extitit:
- 2 nequitque senatus & auctoritate consulum deterreri, accito etiam Milone Annio, qui non impetrato reditu Iulianis partibus infestus erat, in vrbe seditionem, aut magis occulte bellicum
tumul-

tumultum mouens, primo summotus a republica; mox consularibus armis auctore senatu circa Thurios oppressus est. In cæpto pari similis fortuna Milonis fuit; qui Compsam in Hirpinis oppugnans, ietusque lapide, tum P. Clodio, tum patriæ, quam armis petebat, pœnas dedit; vir iniques, & ultra sortem temerarius. Quatenus autem aliquid ex omissis peto, notetur inmodica & intempestiua libertate vsos aduersus C. Cæsarem, Marcellum Epidium, Flauumque Cæsetium trib. pleb. dum arguunt in eo regnî voluntatem, pœne vim dominationis expertos. In hoc tamen sæpe laceßiti principis ira excussit, vt censoria potius contentus nota, quam animaduersione dictatoria, summo-
ueret eos a republica, testareturque esse sibi miserrimum, quod aut natura sua ei cedendum foret, aut minuenda dignitas. Sed ad ordinem reuertendum est.

CÆ. LXIX. Iam & Dolabella in Asia C. Trebonium consularem, cui succedebat, fraude deceptum, Sinyenæ occiderat, virum aduersus merita Cæsaris ingratißimum participemque cadis eius, a quo ipse in consulare profectus fastigium fuerat: & C. Cassius, acceptis a Statio Murco & Crispo Marcio, prætoris viris imperatoribusque, præualidis in Syria legionibus, inclusum Dolabellam, qui præoccupata Asia in Syriam peruenerat, Laodiceæ, expugnata ea vrbe, ceperat; ita tamen, vt ad
 idum

- ictum ferui sui Dolabella non segniter ceruicem daret; & decem legiones in eo tractu sui iuris fecerat. & M. Brutus C. Antonio, fratri
- 3 M. Antonii in Macedonia, Vatinioque circa Dyrrhachium volentes legiones extorserat: sed Antonium bello lacefferat; Vatinium dignatione obruerat: cum & Brutus cuilibet ducum preferendus videretur; & Vatinius nulli
- 4 omnino non esset postferendus. in quo deformitas corporis cum turpitudine certabat ingenii, adeo vt animus eius dignissimo domicilio
- 5 inclusus videretur. eratque septem legionibus validus. Et lege Pedia, quam consul Pedius collega Caesaris rulerat, omnibus, qui Caesarem patrem interfecerant, aqua ignique damnatis interdictum erat. quo tempore Capito, patruus
- 6 meus, vir ordinis senatorii, Agrippa subscripsit in C. Cassium. Dumque ea in Italia geruntur, acri atque prosperrimo bello Cassius Rhodum rem inanis operis, ceperat; Brutus Lycios devicerat; & inde in Macedoniam exercitus traiecerant; cum per omnia repugnans naturae suae Cassius etiam Bruti clementiam vinceret. Neque reperias, quos aut pronior
- 7 fortuna comitata sit, aut veluti saugata maturius destituerit, quam Brutum & Cassium.
- 1 CAP. LXX Tum Caesar & Antonius traiecerunt exercitus in Macedoniam, et apud urbem Philippos cum M. Bruto Cassioque acie concurrerunt. Cornu, cui Brutus praerat, im-

imp
ips
erat
tori
sta
in c
tum
ex
dim
qua
zen
esse
pul
stin
cir
lib
euc
ren
Seq
zar
dei
vid
se
far
ret
cu
fin
loc
nu

impulsis hostibus castra Caesaris cepit. nam ipse Caesar, etiam si infirmissimus valetudine erat, obibat munia ducis, oratus etiam ab Artorio medico, *ne in castris remaneret*, manifesta denuntiatione quietis territo. Id autem, 2
in quo Cassius fuerat, fugatum ac male multatum in altiora se receperat loca. Tum Cassius ex sua fortuna eventum collegæ æstimans, cum dimisisset euocatum, iussissetque nuntiare sibi, *quæ esset multitudo ac vis hominum, quæ ad se tenderet*, tardius eo nuntiante, cum in vicino esset agmen cursu ad eum tendentium, neque pulvere facies aut signa denotari possent; existimans hostes esse qui irruerent, lacerna caput circumdedit, extensamque cervicem interitus liberto præbuit. Deciderat Cassii caput, cum 3
euocatus aduenit, nuntians Brutum esse victorem, qui cum imperatorem prostratum videret: *Sequar*, inquit, *eum, quem mea occidit tarditas*; & ita in gladium incubuit. Post paucos 4
deinde dies Brutus conflixit cum hostibus, & victus acie, cum in tumulum nocte ex fuga se recepisset, impetrauit a Stratone Ægeate, familiari suo, ut manum morituro commodaret sibi; erectoque laevo super caput brachio, 5
cum mucronem gladii eius dextera tenens, sinistra admonisset mammilla, ad eum ipsam locum, qua cor emicat; impellens se in vulnus, vno ictu transfixus expiravit.

CAP.

- 1 CAP. LXXI. Protinus Messala, fulgen-
 rissimus iuuenis, proximus in illis castris Bruti
 Cassique auctoritati, cum essent qui eum du-
 cem poscerent, seruari beneficio Caesaris ma-
 luit, quam dubiam spem armorum tentare am-
 plius. Nec aut Casari quidquam ex victoriis
 suis fuit lætius, quam seruasse Coruinum; aut
 maius exemplum hominis grati ac pii, quam
 2 Coruinus in Casarem fuit. Non aliud bellum
 cruentius eæde clarissimorum virorum fuit.
 tum Catonis filius cecidit. eadem Lucillum
 Hortensiumque eminentissimorum ciuium fi-
 lios fortuna abstulit. nam Varro ad ludibrium
 moriturus Antonii, digna illo ac vera de exitu
 3 eius magna cum libertate ominatus est. Dru-
 sus Liuius, Iuliæ Augustæ pater, & Varus
 Quinctilius, ne tentata quidem hostis miseri-
 cordia, alter se ipse in tabernaculo interemit:
 Varus autem liberti, quem id facere cogerat,
 manu, cum se insignibus honorum velasset,
 ingulatus est.
- 1 CAP. LXXII. Hunc exitum M. Bruti
 partium & septimum & tricesimum annum
 agentis fortuna esse voluit: corrupto animo
 eius in diem, quæ illi omnes virtutes vnius
 2 temeritate facti abstulit. Fuit autem dux Cas-
 sius melior, quanto vir Brutus. e quibus Bru-
 tum amicum habere malles, inimicum magis
 timeres Cassium. in altero maior vis, in altero
 virtus. Qui si vicissent, quantum reipublicæ
 inter-

inter
 niun
 tum
 Don
 nob
 Don
 cum
 fug
 tent
 clasi
 com
 Pon
 reu
 que
 que
 fort
 qui
 erat
 dar
 que
 fore
 diis
 mar
 diff
 vor
 rer
 ad
 An
 qu

interfuit, Caesarem potius habere quam Antonium principem, tantum retulisset habere Brutum quam Cassium. Cn. Domitius, pater L. 3 Domitii, nuper a nobis visi, eminentissimæ ac nobilissimæ simplicitatis viri, avus huius Cn. Domitii clarissimi iuuenis, occupatis navibus, cum magno sequentium consilia sua comitatu, fugæ fortunæque se commisit, semetipso contentus duce partium. Staius Marcus, qui 4 classi & custodiæ maris præfuerat, cum omni commissa sibi parte exercitus & navium Sex. Pompeium, Cn. Magni filium, qui ex Hispania reuertens, Siciliam armis occupauerat, petit, ad quem & e Brutianis castris & ex Italia, aliisque terrarum partibus, quos præsentis periculo 5 fortuna subduxerat, proscripti confuebant. quippe nullum habentibus statum quilibet dux erat idoneus; cum fortuna non electionem daret, sed perfugium ostenderet; exitialemque tempestatem fugientibus statio pro portu foret.

CAP. LXXIII. Hic adolescens erat studiis rudis, sermone barbarus, impetu strenuus, manu promptus, cogitatione celer, fide patri dissimilimus, libertorum suorum libertus, servorumque servus; speciosis invidens, ut pareret humillimis: quem senatus, pæne totus adhuc e Pompeianis constans partibus, post Antonii a Mutina fugam, eodem illo tempore, quò Bruto Cassioque transmarinas prouincias decre-

decreuerat, reuocatum ex Hispania, vbi aduersus eum clarissimum bellum Pollio Asinius praetorius gesserat, in paterna bona restituerat, & ora maritimæ praefecerat. Is tum vt praediximus, occupata Sicilia, seruitia fugitiuosque in numerum exercitus sui recipiens, magnum modum legionum effecerat; perque Manam & Menecratem, paternos libertos, praefectos classium, latrocinii ac praedationibus infestato mari, ad se exercitumque tuendum raptu viebatur, cum eum non depuderet, vindicatum armis ac ductu patris sui mare infestare piraticis sceleribus.

- I CAP. LXXIV. Fractis Brutianis Cassianisque partibus, Antonius transmarinas obiturus prouincias subliit; Caesar in Italiam se recepit, eamque longe quam sperauerat tumultuosiores reperit. quippe L. Antonius consul vitiorum fratris sui consors, sed virtutum, quæ interdum in illo erant, experts, modo apud veteranos criminatus Caesarem, modo eos, qui iussa diuisione praediorum ordinatisque coloniis agros amiserant, ad arma conciens, magnum exercitum conflauerat. Ex altera parte vxor Antonii Fulvia, nihil muliebri praeter corpus gerens, omnia armis tumultuque miscbat. Hæc belli sedem Præneste ceperat. Antonius pulsus vndique viribus Caesaris Perusiam se contulerat: Plancus Antonianarum adiutor partium, spem magis ostenderat auxilii,

lii, quam opem ferebat Antonio. Vñs Cæsar 4
virtute & fortuna sua, Perusiam expugnavit;
Antonium inuictatum dimisit. in Perusinos
magis ira militum, quam voluntate scutum
ducis. vrbs incensa; cuius initium incendiū
princeps eius loci fecit Macedonicus; qui,
subiecto rebus ac penatibus suis igni, trans-
fixum se gladio flammæ inulit.

CAP. LXXV. Per eadem tempora exar- 1
ferat in Campania bellum, quod, professus eo-
rum, qui perdiderant agros, patrocinium, cie-
bat Tib. Claudius Nero, prætorius & pontifex,
Tib. Cæsaris pater, magni vir animi doctissimi-
que ingenii. id quoque aduentu Cæsaris sepul- 2
tum atque discussam est. Quis fortuna muta-
tiones, quis dubios rerum humanarum casus
satis mirari queat? quis non diuersa præsentibus
contrariaque expectatis aut speret aut ti- 3
meat? Liuiā nobilissimi & fortissimi viri Drusi
Claudiani filia, genere, probitate, forma Ro-
manorum eminentissima, quam postea coniun-
gem Augusti vidimus, quam transgressi ad deos
sacerdotem ac filiam, tum fugiens mox futuri
sui Cæsaris arma, vix bimum hunc Tiberium
Cæsarem, vindicem Romani imperii, futurum-
que eiusdem Cæsaris filium, gestans sinu, per
auia itinerum, vitatis militum gladiis, vno com-
itante, quo facilius occurreretur fuga, perue-
nit ad mare, & cum viro Nerone peruecta in
Siciliam est.

CAP.

- I CAP. LXXVI. Quod alieno testimonium redderem, in eo non fraudabo auum meum, quippe C. Velleius, honoratissimo inter illos CCC.LX. iudices loco a Cn. Pompeio lectus, eiusdem, Marcique Bruti ac Tib. Neronis praefectus fabrum, vir nulli secundus, in Campania, digressu Neronis a Neapoli, cuius, ob singularem cum eo amicitiam, partium adiutor fuerat, grauis iam ætate & corpore, cum comes esse non posset, gladio se ipse transfixit.
- 2 Inuiolatam excedere Italia Caesar passus Fulviam, Plancumque muliebris fugæ comitem. nam Pollio Asinius cum septem legionibus, diuerenta in potestate Antonii Venetia, magnis speciosisque rebus circa Altinum, aliasque eius regionis vrbes, editis, Antonium petens, vagum adhuc Domitium, quem digressum e Brutianis castris post eadem eius praediximus, & propriae classis factum ducem, consiliis suis
- 3 illectum, ac fide data, iunxit Antonio. Quo facto, quisquis æquum se praestiterit, sciat non minus a Pollione in Antonium, quam ab Antonio in Pollionem esse conlatum. Aduentus deinde in Italiam Antonii, praeparatusque contra eum Caesaris habuit belli metum: sed pax
- 4 circa Brundisium composita. Per quæ tempora Rufi Saluidieni scelestæ consilia patefacta sunt. qui natus obscurissimis initiis, parum habebat summa accepisse, & proximus a Cn. Pompeio ipsoque Caesare ex equestri ordine con-

consul creatus esse, nisi in id ascendisset, e quo infra se & Caesarem videret & rempublicam.

CAP. LXXVII. Tum, exoptulante consensu populi, quem grauis vrebat infesto mari annona, cum Pompeio quoque circa Misenum pax inita: qui haud absurde cum in naui Caesaremque & Antonium cœna exciperet, dixit: *in carinis suis se cœnam dare*: referens hoc dictum ad loci nomen, in quo paterna domus ab Antonio possidebatur. In hoc pacis foedere placuit Siciliam Achaiamque Pompeio concedere. in quo tamen animus inquires manere non potuit: id vnum tantummodo salutare aduentu suo patriæ attulit, quod omnibus proscriptis, aliisque, qui ad eum ex diuersis causis fugerant, reditum salutemque pactus est. quæ res & alios clarissimos viros, & Neronem Claudium & M. Silanum, Sentiumque Saturninum & Aruntium ac Titium, restituit reipublicæ. Statium autem Murcum, qui aduentu suo classisque celeberrimæ vires eius duplicauerat, insimulatum falsis criminationibus, quia talem virum collegam officii Mæna & Menecrates fastidierant, Pompeius in Sicilia interfecerat.

CAP. LXXVIII. Hoc tractu temporum Octauiam sororem Caesaris M. Antonius duxit uxorem. Redierat Pompeius in Siciliam, Antonius in transmarinas prouincias, quas magnis momentis Labienus, ex Brutianis castris profectus ad Parthos, producto eorum exercitu in

C. Vell. Patere.

E

Sy-

Syriam, interfectoque legato Antonii, concus-
 serat; qui virtute & ductu Ventidii, vna cum
 Parthorum copiis, celeberrimoque iuuenum
 2 Pacoro regis filio, extinctus est. Interim Cæ-
 sar per hæc tempora, ne res disciplinæ inimicis-
 sima, otium corrumpere militem, crebris in
 Illyrico Dalmatiaque expeditionibus, patientia
 periculorum, bellique experientia durabat
 3 exercitum. Eadem tempestate Caluinus Do-
 mitius, cum ex consulatu obtineret Hispaniam,
 grauissimi comparandique antiquis exempli
 auctor fuit. quippe primipili centurionem no-
 mine Vibillum, ob turpem ex acie fugam,
 fusti percussit.

1 CAP. LXXIX. Crescente in dies et classe
 & fama Pompeii, Cæsar molem belli eius sus-
 cipere statuit. Ædificandis nauibus, contra-
 hendoque militi ac remigi, naualibusque ad-
 suescendo certaminibus atque exercitationi-
 bus, præfectus est M. Agrippa, virtutis nobilis-
 simæ, labore, vigilia, periculo inuictus, paren-
 dique, sed vni, scientissimus, aliis sane impe-
 randi cupidus, & per omnia extra dilationes
 2 positus, consultisque facta coniungens. Hic
 in Auerno ac Lucrino lacu speciosissima classe
 fabricata, quotidianis exercitationibus mili-
 tem remigemque ad summam & militaris &
 maritimæ rei perduxit scientiam. Hac classe
 Cæsar, cum prius, despondente Nerone, cui
 ante nupta fuerat, Liviæ auspiciis reipublicæ
 omi-

omin
 bell
 victu
 fit. o
 Velie
 Afric
 mora
 ancip
 eode
 vali
 pug
 vent
 Taur
 perio
 nific
 ra,
 cipie
 recta
 sibu
 peiu
 cuiu
 plic
 tiner
 est.
 tra
 Pom
 quo
 Pom
 cum

omnibus duxisset uxorem, Pompeio Siciliaeque bellum intulit. Sed virum humana ope in-
 victum, grauiter eo tempore fortuna concus-
 sit. quippe longe maiorem partem classis, circa
 Veliam Palinurique promontorium, adorta vis
 Africi lacerauit ac distulit. Ea patrando bello
 mora fuit, quod post ea dubia & interdum
 ancipiti fortuna gestum est. nam & classis
 eodem loco vexata est tempestate, & vt na-
 vali primo praelio apud Mylas ductu Agrippae
 pugnatum prospere, ita inopinato classis ad-
 ventu, grauis sub ipsius Caesaris oculis circa
 Tauromenium accepta clades: neque ab ipso
 periculum absuit. Legiones, quae cum Cor-
 nificio erant, legato Caesaris, expositae in ter-
 ra, pene a Pompeio oppressae sunt. Sed an-
 cipitis fortuna temporis matura virtute cor-
 recta, explicatis quippe vtriusque partis clas-
 sibus, pene omnibus exutus nauibus Pom-
 peius Asiam fuga petiuit: iussuque M. Antonii,
 cuius opem petierat, dum inter ducem & sup-
 plicem tumultuatur, & nunc dignitatem re-
 tinet, nunc vitam precatur, a Titio iugulatus
 est. cui in tantum durauit hoc facinore con-
 tractum odium, vt mox ludos in theatro
 Pompeii faciens, execratione populi spectaculo,
 quod praebebat, pelleretur.

CAP. LXXX. Acciuerat, gerens contra
 Pompeium bellum, ex Africa Caesar Lepidum
 cum XII. semiplenis legionibus. Hic vir

E 2

omni-

- omnium vanissimus, neque vlla virtute tam longam fortunæ indulgentiam meritus, exercitum Pompeii, quia propior fuerat, sequentem non ipsius sed Cæsaris auctoritatem ac fidem, sibi iunxerat: inflatusque amplius xx. legionum numero, in id furoris procefferat, ut inutilis alienæ victoriæ comes, quam diu moratus erat, dissidendo in consiliis Cæsari, & semper diuersa his, quæ aliis placebant, dicendo, totam victoriæm ut suam interpretaretur, audebatque denuntiare Cæsari, *excederet*
- 3 *Sicilia*. Non ab Scipionibus, aliisque veteribus Romanorum ducum, quidquam ausum patratumque fortius, quam tunc a Cæsare. Quippe cum inermis & lacernatus esset, præter nomen nihil trahens, ingressus castra Lepidi, euitatis, quæ iussa hominis prauissimi tela in eum iacta erant, cum lacerna eius perforata esset lancea, aquilam legionis rapere ausus est. Scires quid interesset inter duces. armati inermem secuti sunt: decimoque anno, quam ad dissimillimam vitæ suæ potentiam peruenerat Lepidus, & a militibus & a fortuna desertus, pulloque velatus amiculo, inter vltimam confluentium ad Cæsarem turbam latens, genibus eius aduolutus est. vitæ rerumque suarum dominium concessa ei sunt; spoliata, quam tueri non poterat, dignitas.
- I CAP. LXXXI. Subita deinde exercitus seditio (qui plerumque contemplatus frequen-
tiam

tiam
gen
tim
cipis
supp
tus e
ditus
aqua
brita
Infig
Rom
sing
reue
plur
fiere
fus
ticus
extr
prof
Cæs
quip
fus
gion
obu
bus
leg
toti
quil
non

tiam suam a disciplina desciscit; & quod cogere se putat posse, rogare non sustinet) partim severitate, partim liberalitate discussa principis. Speciosumque per id tempus adiectum 2 supplementum Campanæ coloniarum eius reditus erant publici: pro his longe vberiores redditus duodecies HS in Creta insula reddit, & aqua permixta, quæ hodieque singulare & salubritatis instar & amenitatis ornamentum est. Insigne coronæ classicæ, quo nemo umquam 3 Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit. Victor deinde Cæsar 4 reuersus in urbem, contrarias emtionibus complures domos per procuratores, quo laxior fieret ipse, publicis se usibus destinare professus est; templumque Apollini, & circa porticus, facturum promisit, quod ab eo singulari extractum munificentia est.

CAP. LXXXII. Qua æstate Cæsar tam 1 prospere in Lepidum in Sicilia, bene fortuna in Cæsare & Republica militauit ad Orientem. quippe Antonius cum XII. legionibus ingressus Armeniam, ac deinde Mediam, & per eas regiones Parthos petens, habuit regem eorum obuium. primoque duas legiones, cum omni 2 bus impedimentis tormentisque, & Statiano legato amisit; mox sapius ipse, cum summo totius exercitus discrimine, ea adit pericula, e quibus seruari se posse desperauerat; amissaque non minus quarta parte militum, captiui cuius-

- iusdam, sed Romani, consilio ac fide seruatur: qui clade Crassiani exercitus captus, cum fortunam non animum mutasset, accessit nocte ad stationem Romanam, prædixitque *ne destinatum iter peterent, sed diuerso syluestrique pervaderent.*
- 3 Hoc M. Antonio ac tot illis legionibus saluti fuit: de quibus tamen, totoque exercitu, haud minus pars quarta, ut prædiximus, militum; calonum seruitique desiderata tertia est; impedimentorum vix vlla superfuit. Hanc tamen Antonius fugam suam, quia viuis exierat, *victoriam* vocabat. qui tertia æstate reuersus in Armeniam, regem eius Artavasden, fraude deceptum catenis, sed, ne
- 4 quid honori deesset, aureis vinxit. Crescente deinde & amoris in Cleopatram incendio, & vitiorum, quæ semper facultatibus licentiaque & assentationibus aluntur, magnitudine, bellum patriæ inferre constituit; - cum ante, *novum* se *Liberum patrem* appellari, iussisset, tum redimitus hederis, coronaque velatus aurea, & thyrsum tenens cothurnisque succinctus, curru, velut Liber Pater, uestus esset Alexandria.
- I CAP. LXXXIII. Inter hunc apparatus belli, Plancus, non iudicio recta legendi, neque amore reipublicæ aut Caesaris, (quippe hæc semper impugnabat,) sed morbo proditor, cum fuisset humillimus assentator reginæ, & infra servos eliens, cum Antonii librarius, cum ob-
- scenif.

scenissimarum rerum & auctor & minister, cum
 in omnia & omnibus venalis, cum caruleatus
 & nudus, caputque redimitus arundine & cau-
 dam trahens, genibus innixus Glaucum saltas-
 set, in conuiuium refrigeratus ab Antonio, ob
 manifestarum rapinarum indicia, transfugit ad
 Caesarem. & idem postea clementiam victoris 2
 pro sua virtute interpretabatur; distitans, id
 probatum a Caesare, cui ille ignouerat. mox
 autem hunc auunculum Titius imitatus est.
 Haud absurde Coponius, vir e pratoriiis graui- 3
 simus, patris Sillii socer, cum recens transfuga,
 multa ac nefanda Plancus absenti Antonio in
 senatu obliiceret; *Multa, inquit, me hercules*
fecit Antonius pridie, quam tu illum relinqueres.

CAP. LXXXIV. Caesare deinde & Mes- 1
 salla Coruino Coss. debellatum apud Actium;
 vbi, longe ante quam dimicaretur, exploratiss-
 ima Julianarum partium fuit victoria. Vigebat 2
 in hac parte miles atque imperator, illa marce-
 bant omnia. hinc remiges firmissimi, illinc ino-
 pia adfessissimi. nauium hinc magnitudo, modi-
 ca cum celeritate, aduersa illa specie terribilior.
 hinc ad Antonium nemo, illinc ad Caesarem quo-
 tidie aliqui transfugiebant. denique in ore atque 3
 oculis Antonianæ classis per M. Agrippam Leu-
 cas expugnata, Patrae captæ, Corinthus occu-
 pata, bis ante vltimum discrimen classis hostium
 superata. Rex Amyntas meliora & villiora 4
 secu-

secutus, (nam Deillius exempli sui tenax & illo bello,) virque clarissimus Cn. Domitius, qui solus Antonianarum partium numquam reginam, nisi nomine, salutauit; maximo & precipiti periculo transmisit ad Caesarem.

- 1 **CAP. LXXXV.** Aduenit deinde maximus discriminis dies, quo Caesar Antoniusque productis classibus, pro salute alter, in ruinam
- 2 alter terrarum orbis dimicauere. Dextrum navium Julianarum cornu M. Lurio commissum, laeuum Arunio, Agrippae omne classici certaminis arbitrium. Caesar ei parti destinatus, in quam a fortuna vocaretur, vbique aderat: classis Antonii regimen Publicolae Sosioque commissam. At in terra locatum exercitum Taurus Caesaris, Antonii regebat Canidius. Vbi initum certamen est, omnia in altera parte fuisse, dux, remiges, milites; in altera nihil praeter milites. prima occupat fugam Cleopatra; Antonius fugientis reginae, quam pugnantis militis sui, comes esse maluit; & imperator, qui in desertores sauire debuerat, desertor exercitus sui factus est. Illis etiam detracto capite, in longum fortissime pugnandi durauit constantia; & desperata victoria, in mortem dimicabatur. Caesar, quos ferro poterat interimere, verbis mulcere cupiens, clamitansque & ostendens, *fugisse Antonium*, quarebat, *pro quo & cum quo pugnarent?* At illi, cum diu pro absente dimicassent duce, aegre submissis armis

armis cessere victoriam; ciniusque vitam veniamque Caesar promisit, quam illis, ut ea precarentur, persuasum est. fuitque in confesso, milites optimi imperatoris, imperatorem fugacissimi militis functum officio. ut dubites, suone, an 6
Cleopatrae arbitrio victoriam temperaturus fuerit, qui ad eius arbitrium direxit fugam. Idem locatus in terra fecit exercitus, cum se Caudius praecipiti sua rapuisset ad Antonium.

CAP. LXVI. Quid ille dies terrarum orbi praestiterit, ex quo in quem statum peruenit Fortuna publica, quis in hoc transcursu tam ardui operis exprimere audeat? Victoria vero fuit clementissima; nec quisquam interemptus est, nisi paucissimi, & hi, qui ne deprecari quidem pro se sustinerent. Ex qua lenitate ducis colligi potuit, quem aut initio triumphaturus fuit, aut in campis Philippis, si sic licuisset, victoriae suae facturus fuerit (modum). At Sotum L. Arruntii prisca gravitate celeberrimi fides, mox diu cum clementia latus sua Caesar, servavit incolumem. Non 3
praetereatur Asinii Pollionis factum & dictum memorabile. namque cum se post Brundisiam pacem continuisset in Italia, inque aut vidisset umquam reginam, aut post eneruatam amore eius Antonii animum, partibus eius se miscuisset, rogante Caesare, ut secum ad bellum proficisceretur Aethiacum; Mena, inquit, in Antonium maiora merita sunt, illius 4

E 5

in

in me beneficia notiora: itaque discrimini vestro me subtraham, & ero præda victoris.

- I** CAP. LXXXVII. Proximo deinde anno persecutus reginam Antoniamque Alexandream, ultimam bellis civilibus imposuit manum. Antonius seipse non segniter interemit, adeo ut multa desideria crimina una morte redimeret. At Cleopatra, frustratis custodibus, inlata aspide, morsu sane eius experta muliebris
- 2** metus spiritum reddidit. Fuitque & fortuna & clementia Caesaris dignum, quod nemo ex his, qui contra eum arma tulerant, ab eo iussu eius sit interemptus. D. Brutum Antonii interemit crudelitas. Sex. Pompeium, ab eodem victum, idem Antonius, cum dignitatis quoque seruandæ dedisset fidem, etiam spiritu
- 3** priuauit. Brutus & Cassius, ante quam victorū n experirentur animum, voluntaria morte obierunt. Antonii Cleopatraque quis fuisset exitus, narrauimus. Canidius timidus decessit, quam professioni eius, quæ semper usus erat, congruebat. Vltimus autem ex interfectoribus Caesaris Parmensis Cassius morte pœnas dedit, ut dederat Trebonius.

- I** CAP. LXXXVIII. Dum ultimam bello Asiatico Alexandrinoque Caesar imponit manum, M. Lepidus, iuuenis forma quam mente melior, Lepidi eius, qui triumphauit fuerat reipublicæ constituendæ, filius, Iunia Bruti sorore natus, interficiendi, simul in urbem reuertisset,

fet, Cæsaris consilia inierat. Tunc vrbis cu- 2
 stodiis præpositus C. Mæcenas, equestri sed
 splendido genere natus, vir, vbi res vigiliam
 exigeret, sane exsomnia, prouidens atque agen-
 di sciens; simul vero aliquid ex negotio remitti
 posset, otio ac mollitiis pæne ultra fœminam
 fluens; non minus Agrippa Cæsari carus, sed
 minus honoratus; quippe vixit angusto clauo
 pæne contentus: nec minora consequi potuit,
 sed non tam concupuit. hic speculatus est per 3
 summam quietem ac dissimulationem præci-
 pitis consilia iuuenis, & mira celeritate nulla-
 que cum perturbatione aut rerum aut homi-
 num oppresso Lepido, immane noui ac resur-
 recturi belli ciuillis restinxit initium. & ille
 quidem male consultorum pœnas exsoluit.
 Aequetur prædictæ iam Calpurniæ Antistii, Ser- 4
 villa Lepidi vxor, quæ viuo igni deuorato, præ-
 maturam mortem immortalis nominis sui pen-
 sãuit memoria. I

CAP. LXXXIX. Cæsar autem reuersus
 in Italiam atque urbem, quo occurso, quo fauo-
 re omnium hominum, ætatum, ordinum ex-
 ceptus sit; quæ magnificentia triumphorum
 eius, quæ fuerit munerum, ne in operis qui-
 dem iusti materia, nedum huius tam recisi, di-
 gne exprimi potest. Nihil deinde optare a 2
 diis homines, nihil dii hominibus præstare pos-
 sunt; nihil voto concipi, nihil felicitate con-
 summari, quod non Augustus, post reditum in

E 6

urbem,

- urbem, reipublicæ populoque Romano terra-
 3 rumque orbi repræsentauerit. Finita viceſimo
 anno bella ciuilia, ſepulta externa, reuocata
 pax, ſopitus vbique armorum furor: reſtituta
 vis legibus, iudiciis auctoritas, ſenatui maiestas;
 imperium magistratuum ad priſtinum reda-
 4 ctum modum; tantummodo octo prætoribus
 allekti duo; priſca illa & antiqua reipublicæ
 forma reuocata, rediit cultus agris, ſacris ho-
 nos, ſecuritas hominibus, certa cuique rerum
 ſuarum poſſeſſio; leges emendatæ uiliter, la-
 ta ſalubriter; ſenatus ſine aſperitate nec ſine
 ſeueritate lectus. principes uiri, triumphisquæ
 & ampliffimis honoribus functi, hortatu Prin-
 5 cipis, ad ornandam urbem inlekti ſunt. Con-
 ſulatus tantummodo uſque ad undecimum,
 quem continuaret Cæſar, cum ſæpe obnixus
 repugnaffet, impetrari potuit. nam dictaturam,
 quam pertinaciter ei deferrebat populus, tam
 6 conſtanter repulit. Bella ſub imperatore ge-
 ſta, pacatusque victoriis terrarum orbis, & tot
 exira Italiam domique opera, omne æui ſui
 ſpatium impenſarum in id ſolum opus ſcripto-
 rem fatigant. Nos memores profeſſionis, uni-
 verſam imaginem principatus eius oculis ani-
 misque ſubiicimus.

I CAR. XC. Sepultis, ut prædiximus,
 bellis ciuilibus, coaleſcentibusque reipublicæ
 membris, quæ tam longa armorum ſeries lace-
 reuerat, Dalmatia uiginti & ducentos annos
 rebel-

rebellis, ad certam confessionem adacta est im-
 perii; Alpes feris incultisque nationibus cele-
 bres perdomitæ; Hispaniæ, nunc ipsius præ-
 sentia, nunc Agrippæ, (quem usque in tertium
 consulatum, & mox collegium tribunitiæ po-
 testatis, amicitia Principis evexerat) multo va-
 rioque Marte pacatæ. In quas provincias cum 2
 initio Scipione & Sempronio Longo Coss. pri-
 mo anno secundi Punici, abhinc annos ccl.,
 Romani exercitus missi essent, duce Cn. Sci-
 pione Africani patruo, per annos c.c. in his
 multo mutuoque ita certatum est sanguine, ut
 amissis Populi Romani tot imperatoribus exer-
 citibusque, sæpe contumelia etiam, nonnum-
 quam periculum Romano inferretur imperio.
 Illa enim provinciæ Scipiones consumserunt; 3
 illæ contumelioso viginti annorum bello sub
 duce Viriatho maiores nostros exercuerunt;
 illæ terrore Numantini belli, populum Roma-
 num concusserunt; in illis turpe Q. Pompeii
 fœdus turpiusque Mancini, senatus cum igno-
 minia dediti imperatoris rescidit; illa tot con-
 sulares, tot pratoricos absumpsit duces; parum-
 que ætate, in tantum Sertorium armis extulit,
 ut per quinquennium diiudicari non potuerit,
 Hispanis Romanisne in armis plus esset robo-
 ris, & vter populus alteri pariturus foret. Has 4
 igitur provincias tam diffusas, tam frequentes,
 tam feras, ad eam pacem abhinc annos ferme
 L. perduxit Caesar Augustus: ut, quæ maximis

bellis numquam vacauerant, ex sub C. Antistio, ac deinde P. Silio legato ceterisque postea, etiam latrociniis vacarent.

- I** CAP. XCI. Dum pacatur Occidens, ab Oriente ac Rege Parthorum signa Romana, quæ Crasso oppresso Orodes, quæ Antonio pulso filius eius Phraates ceperant, Augusto remissa sunt. quod cognomen illi viro Planci sententia consensus vniuersi senatus populiq; Romani indidit. Erant tamen, qui hunc felicissimum statum odissent, quippe L. Murena, & Fannius Cæpio, diuersis moribus (nam Murena sine hoc facinore potuit videri bonus, Cæpio & ante hoc erat pessimus) cum inissent occidendi Caesaris consilia, oppressi auctoritate publica, quod vi facere voluerant, iure passi sunt.
- 3** Neque multo post Rufus Egnatius, per omnia gladiatori quam senatori propior, collecto in ædilitate fauore populi, quem extinguendis priuata familia incendiis in dies auxerat, in tantum quidem, vt ei præturam continuaret, mox etiam consulatum petere ausus, cum esset omni flagitiorum scelerumque conscientia mersus; nec melior illi res familiaris, quam mens foret; adgregatis simillimis sibi, interimere Casarem statuit, vt quo saluo saluus esse non poterat, eo sublato moreretur.
- 4** Quippe ita se mores habent, vt publica quisque ruina malit occidere, quam sua proteri, & idem
- 5** passurus, minus conspici. Neque hic prioribus

bus in occultando felicior fuit: addictusque carceri, cum conscis facinoris, mortem dignissimam vita sua obiit.

CAP. XCII. Præclarum excellentis viri
factum C. Sentii Saturnini, circa ea tempora
consulis, ne fraudetur memoria. Aberat ordi-
nandis Asiæ Orientisque rebus Caesar, cir-
cumferens terrarum orbi præsentia sua pacis
sua bona: tum Sentius forte & solus & absente
Caesare consul, cum alia, prisca severitate
summaque constantia, vetere consulum more
ac severitate, gessisset, protraxisset publicano-
rum fraudes, punisset avaritiam, regessisset in
ærarium pecunias publicas, tum in comitiis
habendis præcipuum egit consulem. nam &
quæsturam petentes, quos indignos iudicavit,
proferri vetuit; & cum id facturos se perse-
verarent, *consularem*, *si in campum descendis-*
sent, *vindictam* minatus est; & Egnatium,
florentem favore publico, sperantemque, ut
præturam ædilitati, consularum præturæ se
iuncturum, *proferri* vetuit; & cum id non ob-
tinuisset, iuravit, *etiam si factus esset consul*,
suffragiis populi, tamen se eum non renuntia-
turum. Quod ego factum cuilibet veterum
consulum gloriæ comparandum reor, nisi quod
naturaliter audita visis laudamus libentius; &
præsentia invidia, præterita veneratione prose-
quimur; & his nos obrui, illis instrui cre-
dimus.

CAP.

- 1 CAP. XXIII. Ante triennium fere quam Egnatianum scelus erumperet, circa Murenæ Caplionisque coniurationis tempus, abhinc annos L. M. Marcellus fororis Augusti Octaviae
- 2 filius, quem homines ita, si quid accidisset Caesari, successorem potentiae eius arbitrabantur futurum, ut tamen id per M. Agrippam securo ei posse contingere non existimarent; magnificentissimo munere adilitatis edito decessit admodum iuuenis; sine, ut aiunt, ingenuarum virtutum latusque animi & ingenii, fortunaeque, in quam aiebatur, capax. Post cuius obitum Agrippa, qui sub specie ministeriorum principalium profectus in Asiam, ut fama loquitur, ob tacitas cum Marcello offensiones, praesenti se subduxerat tempori, reuersus inde filiam Caesaris Iuliam, quam in matrimonio Marcellus habuerat, duxit uxorem; feminam neque sibi neque reipublicae felicitis vteri.
- 1 CAP. XCIV. Hoc tractu temporum Tib. Claudius Nero, quo trimo, ut praediximus, Livia Drusi Claudiani filia, despondente Nerone,
- 2 ne, cui ante nupta fuerat, Caesari nupserat; innutritus caelestium praeceptorum disciplinis, iuuenis genere, forma, celsitudine corporis, optimis studiis, maximoque ingenio instructifinus, qui protinus quantus est, sperari poterat, visusque praeulerit principem; quaestor vndeicesimum annum agens capeffere cepit rempublicam, maximamque difficultatem annorum,

nonæ, ac rei frumentariæ inopiam, ita Ostiæ atque in vrbe mandato vitrici moderatus est, ut per id, quod agebat, quantus euasurus esset, eluceret. Nec multo post missus ab eodem 4 vitrico cum exercitu ad visendas ordinandasque, quæ sub Oriente sunt, prouincias, præcipuis omnium virtutum experimentis in eo tractu editis, cum legionibus ingressus Armeniam, redacta ea in potestatem P. R. regnum eius Artanasi dedit. cuius rex quoque Parthorum tanti nominis fama territus, liberos suos ad Cæsarem misit obsides,

CAP. XCV. Reuersum inde Neronem, 1 Cæsar haud mediocris belli molem experiri statuit, adiutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem intra Cæsaris penates enixa erat Livia. quippe vterque, diuisis partibus Rhætos 2 Vindelicosque adgressi, multis urbium & castrorum oppugnationibus, nec non directa quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, maiore cum periculo quam damno Romani exercitus, plurimo cum earum sanguine perdomuerunt. Ante quæ tempora 3 censura Planci & Paulli, acta inter discordiam, neque ipsis honori neque reipublicæ vsui fuit: cum alteri vis censoris, alteri vita deesset: Paullus vix posset implere censorem, Plancus timere deberet, ne quidquam obicere posset ado-

ado-

adoleſcentibus, aut obſcipientes audire, quod non agnoſceret ſenex.

- I** CAP. XCVI. Mors deinde Agrippæ (qui nouitatem ſuam multis rebus nobilitauerat atque in hoc perduxerat, vt & Neronis eſſet ſocer; cuiusque liberos, nepotes ſuos, D. Auguſtus, præpoſitis Caſi ac Lucii nominibus adoptauerat) admouit propius Neronem Cæſari. quippe filia eius Iulia, quæ fuerat Agrippæ nuptia, Neroni nupſit. Subinde bellum Pannonicum, quod inchoatum Agrippa Marcoque Vinicio auo tuo Coſſ. magnum atroxque & perquam vicinum imminabat Italia, per
- 3** Neronem geſtum eſt. Gentes Pannoniorum, Dalmatarumque nationes, ſtrumque regionum ac fluminum, numerumque & modum virium, excelliſſimasque & multiplices eo bello victorias tanti imperatoris, alio loco explicabimus. hoc opus ſeruet fortunam ſuam. Huius victoriæ compos Nero, ouans triumphauit.
- I** CAP. XCVII. Sed dum in hac parte imperii omnia geruntur proſperrime, accepta in Germania clades ſub legato M. Lollio, homine in omnia pecuniæ quam recte faciendi cupidior, & inter ſummam viriorum diſſimulationem vitioſiſſimo; amiſſaque legionis V aquila, vocauit ab vrbe in Gallias Cæſarem.
- 2** Cura deinde atque onus Germanici belli delegata Druſo Claudio fratri Neronis, adoleſcenti tot tantarumque virtutum, quot & quantas natu-

natura mortalis recipit, vel industria perficit; cuius ingenium utrum bellicis magis operibus, an civilibus suffecerit artibus, in incerto est. Morum certe dulcedo ac suauitas, & aduersus 3 amicos æqua ac par sibi astringatio, inimitabilis fuisse dicitur. nam pulchritudo corporis proxima fraternæ fuit. Sed illum, magna ex parte domitorem Germaniæ, plurimo eius gentis variis in locis profuso sanguine, fatorum iniquitas, consulem, agentem annum tricesimum, rapuit. Moles deinde eius belli translata in 4 Neronem est, quod is sua & virtute & fortuna administravit, peragratusque victor omnes partes Germaniæ, sine vilo detrimento commissi exercitus, quod præcipue huic duci semper curæ fuit, sic perdomuit eam, ut in formam pæne stipendiariæ redigeret prouinciæ. Tum alter triumphus, cum altero consularu, ei oblatu-
tus est.

CAP. XCVIII. Dum ea, quæ prædiximus, in Pannonia Germanique geruntur, atrox in Thracia bellum ortum, omnibus eius gentis nationibus in arma accensis, L. Pisonis, quem hodieque diligentissimum atque eundem lenissimum securitatis urbanae custodem habemus, virtus compressit. Quippe legatus 2 Caesaris triennio cum his bellauit; gentesque ferocissimas, plurimo cum earum excidio, nunc acie, nunc expugnationibus, in pristinum pacis redegit modum, eiusque patratiōe Asiæ secu-

- 3 securitatem, Macedoniae pacem reddidit. De quo viro hoc omnibus sentiendum ac prædicandum est, esse mores eius vigore ac lenitate mixtissimos, & vix quemquam reperiri posse, qui aut otium validius diligit, aut facilius sufficiat negotio, & magis, quæ agenda sunt, curret sine vlla ostentatione agendi.
- 1 CAP. XCIX. Breui interiecto spatio Tib. Nero, duobus consularibus totidemque triumphis actis, tribunitiæ potestatis consortione æquatus Augusto, ciuium post vnum (& hoc, quia volebat) eminentissimus, ducum maximus, fama fortunaque celeberrimus, & vere
- 2 alterum reipublicæ lumen & caput, mira quadam & incredibili atque inenarrabili pietate, (cuius causæ mox detectæ sunt) cum C. Cæsar sumisset iam virilem togam, Lucius item maturus esset curis, ne fulgor suus orientium iuvenum obstarer initiis, dissimulata causâ consilii sui, com meatum ab focero atque eodem vitrico, adquiescendi a continuatione laborum
- 3 petiit. Quis fuerit eo tempore ciuitatis habitus, qui singulorum animi, quæ digredientium a tanto viro omnium lacrimæ, quam pæne ei patria manum iniecerit, iusto seruemus operi.
- 4 Illud etiam in hoc transcurso dicendum est, ita septem annos Rhodi moratum, vt omnes, qui pro consulibus legatique, in transmarinas profecti prouincias, visendi eius gratia vndique conuenientes, semper priuato (si illa maiestas pri-

priuata vmquam fuit) fasces suos summisserint, fasque sint, *otium eius honoratus imperio suo.*

CAP. C. Sensit terrarum orbis, digressum a custodia Neronem urbis, nam & Parthius desciscens a societate Romana, adiecit Armeniae manum; & Germania, auersis domitoris sui oculis, rebellauit. At in urbe, eo ipso anno, quo magnificentissimi gladiatorii muneris naumachiaeque spectaculis, D. Augustus, abhinc annos xxx, se & Gallo Caninio Coss. dedicato Martis templo, animos oculosque P. R. repleuerat, foeda dictu memoriaque horrenda in ipsius domo tempestas erupit. Quippe filia eius Iulia, per omnia tanti parentis ac viri immemor, nihil, quod facere aut pati turpiter posset femina, luxuria, libidine infectum reliquit; magnitudinemque fortunae suae peccandi licentia metiebatur; quidquid liberet, prolicito venditans. Tum Iulus Antonius, singularare exemplum clementiae Caesaris, violator eius domus, ipse sceleris a se commissi ultor fuit; quem, victo eius patre, non tantum incolumitate donauerat, sed sacerdotio, praetura, consulatu, prouinciis, honoratum, etiam matrimonio sororis suae filiae in artissimam adfinitatem receperat: Quinctiusque Crispinus, singularem nequitiam supercilio truci protegens, & Appius Claudius, & Sempronius Gracchus, ac Scipio, aliique minoris nominis, utriusque ordinis viri, quasi cuiuslibet vxore violata, penae

penae

pœnas pependere; cum Cæsaris filiam & Neronis violassent coniugem. Iulia relegata in insulam, patriæque & parentum subducta oculis, quam tamen comitata mater Scribonia, voluntaria exsilii permanlit comes.

- I CAP. CI. Breue ab hoc intercefferat spatium, cum C. Cæsar, ante aliis prouinciis ad visendum obitus, in Syriam missus, conuen-
to prius Tib. Nerone, cui omnem honorem, ut superiori, habuit, tam varie se ibi gessit, ut nec laudaturum magna, nec vituperaturum mediocris materia deficiat; cum rege Parthorum iuvene excelssimo, in insula, quam amnis Euphrates ambiebat, æquato vtriusque partis
2 numero, coit. Quod spectaculum stantis ex diuerso, hinc Romani, illinc Parthorum exercitus, cum duo inter se eminentissima imperiorum & hominum coirent capita, perquam clarum & memorabile, sub initia stipendiorum meorum, tribuno militum mihi visere contigit.
3 quem militiæ gradum ante sub patre tuo, M. Vinici, & P. Silio auspicatus, in Thracia Macedoniæque, mox Achaia Asiaque, & omnibus ad Orientem versis prouinciis, & ore atque utroque maris Pontici latere, haud iniucunda tot rerum, locorum, gentium, urbium recordeatione perfruo. Prior Parthus apud Caium in nostra ripa, posterior hic apud regem in hostili epularus est.

CAP.

CAP. CII. Quo tempore M. Lollii, I
quem veluti moderatorem iuventutis filii sui Au-
gustus esse voluerat, perfida & plena subdoli
ac versuti animi consilia, per Parthum indicata
Casari, fama vulgavit. cuius mors intra pau-
cos dies, fortuita an voluntaria fuerit, ignoro.
Sed quam hunc decessisse latati homines, tam
paullo post, obisse Censorinum in iisdem pro-
vinciis, grauitur tulit ciuitas, virum demeren-
dis hominibus genitum. Armeniam deinde 2
ingressus, prima parte introitus prospere rem
gessit; mox in colloquium (cui se temere cre-
diderat) circa Artageram grauitur a quodam,
nomine Adduo, vulneratus, ex eo, vt corpus
minus habile, ita animum minus vtilem rei-
publicae habere coepit. Nec defuit conuersa- 3
tio hominum, vitia eius assentatione alentium.
etenim semper magnae fortunae comes adest
adulatio. per quae eo ductus erat, vt in vltimo
ac remotissimo terrarum orbis angulo consene-
scere, quam Romam regredi mallet. Diu in- 4
de reluctatus, inuitusque reuertens in Italiam,
in vrbe Lyciae (*Limyræ* nominant) morbo
obiit; cum ante annum ferme L. Caesar, frater
eius, Hispanias petens, Massiliae decessisset.

CAP. CIII. Sed fortuna, quae subduxe- I
rat spem magni nominis, iam tum reipublicae
sua praesidia reddiderat. quippe, ante vtriusque
horum obitum, patre tuo P. Vinicio consule,
Tib. Nero, reuersus Rhodo, incredibili laetitia
patri-

- 2 patriam repleuerat. Non est diu cunctatus
Cæsar Augustus. neque enim quærendus erat,
quem legeret; sed legendus, qui eminebat.
- 3 itaque, quod post Lucii mortem adhuc Cæio
vivo facere voluerat, adeoque vehementer re-
pugnante Nerone erat inhibitus, post vtrius-
que adolescentium obitum facere perseueravit,
vt & tribuniæ potestatis consortionem Ne-
roni constitueret; multum quidem eo cum
domi tum in senatu recusante, & eum Ælio
Cato & Sentio Coss. v Kalend. Iul. post V. C.
annis DCCCLIV, abhinc annis XXVII, adopta-
- 4 ret. Lætitiam illius diei, concursumque ciui-
tatis, & vota pæne inferentium cælo manus,
spemque conceptæ perpetuæ securitatis æterni-
tatisque Romani imperii, vix in illo iusto opere
abunde persequi poterimus, nedum hic im-
plere tentemus. Id vnum dixisse iuuat, quam
- 5 ille omnibus fuerit carus. tum refulsit certa
spes liberorum parentibus, viris matrimonio-
rum, dominis patrimonii, omnibus hominibus
salutis, quietis, pacis, tranquillitatis; adeo,
vt nec plus sperari potuerit, nec spei respon-
deri felicius.
- I CAP. CIV. Adoptatus eadem die etiam
M. Agrippa, quem post mortem Agrippæ Iulia
enixa erat. sed in Neronis adoptione illud ad-
iectum, his ipsis Cæsaribus verbis: *Hoc*, inquit,
2 *reipublicæ causa facio*. Non diu vindicem
custodemque imperii sui morata in vrbe patris,
pro-

protinus in Germaniam misit; vbi ante triennium sub M. Vinicio, auo tuo, clarissimo viro, immensum exarserat bellum. erat & ab eo quibusdam in locis gestum, quibusdam sustentatum feliciter, eoque nomine decreta ei cum speciosissima inscriptione operum ornamenta triumphalia. Hoc tempus me, functum ante 3
tribunatu castrorum, Ti. Caesaris militem fecit. quippe protinus ab adoptione missus cum eo praefectus equitum in Germaniam, successor officii patris mei, celestissimorum eius operum per annos continuos ix. praefectus aut legatus, spectator & pro capto mediocritatis meae adiutor fui. Neque illi spectaculo, quo frui- 4
tus sum, simile conditio mortalis recipere videtur mihi; cum per celeberrimam Italiae partem, tractum omnem Galliae prouinciarum, veterem imperatorem, & ante meritis ac virtutibus, quam nomine, Caesarem reuidentes, sibi quisque, quam illi, gratularentur plenius. At 5
vero milium conspectu eius elicitae gaudii lacrimae, alacritasque & salutationis noua quaedam exultatio, & contingendi manum cupiditas, non continentium protinus, quin adii-
cerent: *Videmus te, imperator? saluum recepimus?* ac deinde: *Ego tecum, imperator, in Armenia, ego in Rhætia fui; ego a te in Vindeliciis, ego in Pannonia, ego in Germania donatus sum.*

C. Vell. Patere.

F

CAP.

- I CAP. CV. Neque verbis exprimi, & fortasse vix mereri fidem potest; intrata protinus Germania, subacti Caninesfates, Attuarii, Bructeri, recepti Cherusci, & (vinam minus mox nostra clade nobilis!) transitus Visurgis:
- 2 penetrata vltiora. cum omnem partem asperitimi & periculotissimi belli Caesar vindicaret; in iis, quæ minoris erant discriminis, Sentium Saturninum, qui tum legatus patris eius in
- 3 Germania fuerat, præfecisset; virum multiplicem virtutibus, nauum, agilem, prouidum, militariumque officiorum patientem ac peritum pariter; sed eundem, vbi negotia fecissent locum otio, liberaliter lauteque eo abutentem; ita tamen, vt eum splendidum ac hilarem potius, quam luxuriosum aut desidem diceret. de cuius viri claro celebrique consularu prædiximus. Anni eius aestiua, vsque in mentem Decembrem producta, immanis emolumentum fuere victoriæ. Pietas sua Casarem, pæne obstructis hieme Alpibus, in urbem traxit: at turela imperii eum veris initio reduxit in Germaniam; in cuius mediis finibus, ad caput Lupiæ fluminis, hiberna digrediens princeps locauerat.
- I CAP. CVI. Pro dii boni, quanti voluminis opera insequenti æstate, sub duce Tiberio Casare, gessimus! perlustrata armis tota Germania est. victæ gentes, pæne nominibus incognitæ. receptæ Cauchorum nationes. omnis

omnis eorum iuuentus, infinita numero, im-
 mensa corporibus, situ locorum tutissima, tra-
 ditis armis, vna cum ducibus suis, septa ful-
 genti armatoque militum nostrorum agmine,
 ante imperatoris procubuit tribunal. Fracili 2
 Langobardi, gens etiam Germana feritate fero-
 cior: denique quod numquam antea spe con-
 ceptum, nedum opere tentatum erat, ad qua-
 dringentesimum miliarium, a Rheno vsque ad
 flumen Albim, qui Semnonum Hermunduro-
 rumque fines præterfluit, Romanus cum signis
 perductus exercitus: & eodem, mira felicitate 3
 & cura ducis, temporumque obseruantia, clas-
 sis, quæ Oceani circumnauigauerat sinus, ab
 inaudito atque incognito ante mari flumine
 Albi subuecta, plurimarum gentium victoria,
 cum abundantissima rerum omnium copia,
 exercitui Cæsarique se iunxit.

CAP. CVII. Non tempero mihi, quin 1
 tantæ rerum magnitudini hoc, quaecumque
 est, inferam. Cum citeriorem ripam prædicti
 fluminis castris occupassemus, & vltior ar-
 mata hostium iuuentute fulgeret, sub omnem
 motum nostrarum nauium protinus refugien-
 tium, vnus e barbaris, ætate senior, corpore
 excellens, dignitate, quantum ostendebat cul-
 tus, eminens, cauatum (vt illis mos est) ex
 materia conscendit alueum, solusque id naui-
 gii genus temperans, ad medium processit flu-
 minis; & petiit, *liceret sibi, sine periculo, in* 2

F 2

eam,

eam, quam armis tenebamus, egredi ripam, ac videre Casarem, data petenti facultas. tum adpulso lintre, dia tacitus contemplatus Casarem, *Nostra quidem*, inquit, *furit inuentus, quæ, cum vestrum numen absentium colat, præsentium potius arma metuit, quam sequitur fidem. sed ego beneficio ac permissu tuo, Caesar, quos ante audiebam, hodie vidi deos: nec feliciorum ullum vitæ meæ aut optavi aut sensi diem.* impetratoque, ut manum contingeret, reuersus in nauiculam, sine fine respectans Casarem, ripæ suorum adpulsus est. Victor omnium gentium locorumque, quos adierat, Caesar, cum incolumi inuiolatoque, & semel tantummodo, magna cum clade hostium, fraude eorum tentato exercitu, in hiberna legiones reduxit; eadem, qua priore anno, festinatione urbem petens.

- I CAP. CVIII. Nihil erat iam in Germania, quod vinci posset, præter gentem Marcomannorum; quæ Maroboduus duce excita sedibus suis, atque in interiora refugiens, incinctos Herciniæ silvæ campos incolebat. Nulla festinatio huius viri mentionem transgredi debet. Maroboduus genere nobilis, corpore præualens, animo ferox, natione magis quam ratione barbarus, non tumultuarium neque fortuitum, neque mobilem, sed ex voluntate parentum constantem, inter suos occupavit principatum, & certum imperium. vinctam regiam

regiam complexus animo, statuit, auocata procul a Romanis gente sua, eo progredi, ubi, cum propter potentiora arma refugisset, sua faceret potentissima. Occupatis igitur, quos praediximus, locis, finitimos omnes aut bello domuit, aut conditionibus iuris sui fecit.

CAP. CIX. Corpus custodia tutum imperii, perpetuis armorum exercitiis pæne ad Romanæ disciplinæ formam redactum, breui in eminens & nostro quoque imperio timendum perduxit fastigium; gerebatque se ita aduersus Romanos, ut neque bello nos lacefferet, & si lacefferetur, superesse sibi vim ac voluntatem resistendi declararet. Legati, quos mittebat ad Cæsares, interdum ut *supplicem* cominabant, interdum ut pro *paci* loquebantur. Gentibus hominibusque a nobis desciscientibus erat apud eum perfugium; totusque ex male dissimulato agebat æmulum: exercitumque, quem LXX millium peditum, quatuor equitum fecerat, assiduus aduersus finitimos bellis exercendo, maiori, quam quod obibat, operi præparabat. eratque etiam eo timendus, quod, cum Germaniam ad læuam, & in fronte, Pannoniam ad dextram, a tergo sedium suarum haberet Noricos, tamquam in omnes semper venturus ab omnibus timebatur. Nec securam incrementi sui patiebatur esse Italiam. quippe cum a summis Alpium iugis, quæ finem Italiæ terminant, initium eius finium haud

5 multo plus cc. millibus passuum abesset. Hunc virum & hanc regionem proximo anno diuersis e partibus Tib. Caesar adgredi statuit. Sentio Saturnino mandatum, ut per Catos, excisis continentibus Herciniæ siluis, legiones Boiohæmum (id regioni, quam incolebat Maroboduus, nomen est) duceret: ipse a Carnuto, qui locus Norici regni proximus ab hac parte erat, exercitum, qui in Illyrico cretebat, ducere in Marcomannos orsus est.

- 1 CAP. CX. Rumpit interdum, interdum moratur præposita hominum fortuna. Præparauerat iam hiberna Caesar ad Danubium, amotoque exercitu, non plus quinque dierum itinere a primis hostium, Saturninum adiu-
- 2 veri placuerat: cuius copiarum pane æquali diuise interuallo ab hoste, intra paucos dies in prædicto loco cum Caesare iuncturæ erant; cum vniuersa Pannonia, insolens longæ pacis bonis, & adulta viribus Dalmatia, omnibus tractus eius gentibus in societatem adductis,
- 3 ex constituto arma corripuit. Tum necessaria gloriosis præposita: neque tutum visum, abdito in interiora exercitu, vacuum tam vicino hosti relinquere Italiam. Gentium nationumque, quæ rebellauerant, omnis numerus amplius dccc millibus explebat. cc fere peditum colligebantur, armis habilia;
- 4 equitum nouem. cuius immensæ multitudinis, parentis acerrimis ac peritissimis ducibus, pars pete-

petere Italiam decreuerat, iunctam sibi Nau-
 porti ac Tergestis confinio; pars in Macedo-
 niam se effuderat; pars suis sedibus praesidio
 esse destinauerat. porro maxima duobus Bato-
 nibus ac Pinneti ducibus auctoritas erat. 5
 Omnibus autem Pannoniis non disciplinae tan-
 tummodo, sed linguae quoque notitia Roma-
 nae; plerisque etiam litterarum usus familiaris
 animorum erat exercitatio. Itaque, hercules,
 nulla unquam natio tam mature consilio belli
 bellum iunxit, ac decreta patrauit. oppressi ci- 6
 ues Romani, trucidati negotiatores, magnus
 vexillatorum numerus ad internecionem, ea
 in regione, quae plurimum ab imperatore ab-
 erat, casus; occupata armis Macedonia; omnia
 & omnibus locis igni ferroque vastata: quin
 tantus etiam huius belli metus fuit, ut stabili-
 lem illum, & obfirmatum tantorum bellorum
 experientia, Caesaris Augusti animum quate-
 ret atque terreret.

CAP. CXI. Habitu itaque delectus, re- I
 vocatus undique & omnis veteranus, viri femi-
 naeque ex censu libertinum coactae dare mili-
 tem. audita in senatu vox Principis, *decimo*
die, ni caueretur, posse hostem in urbis Romae
venire conspectum. Senatorum equitumque
 Romanorum exactae ad id bellum operae pos-
 sinta. Omnia haec frustra praeparassemus, 2
 nisi, qui illa regeret, fuisset. itaque, ut praesi-
 dium ultimum, respublica ab Augusto ducebat

F 4

popo

- 3 poposcit Tiberium. Habuit in hoc quoque bello mediocritas nostra speciosi ministri locum. finita equestri militia, designatus quaestor, nec dum senator æquatus senatoribus, etiam designatis tribanis plebei, partem exercitus ab vrbe, traditi ab Augusto, perduxit ad
- 4 filium eius, in quaestura deinde, remissa forte prouinciæ, legatus eiusdem ad eundem missus, quas nos primo anno acies hostium fudimus? quantis prudentia ducis vsi opportunitatibus, furentes eorum vires vniuersas euasimus partibus? quanto eum temperamento simul virtutis & vilitatis res auctoritate imperatoris agi vidimus? qua prudentia hiberna disposita sunt? quanto opere inclusus custodiis exercitus nostri, ne qua posset erumpere, inopsque copiarum & intra se furens, viribus hostis elanguesceret?

- 1 CÆP. CXII. Felix euentus, forte conatu, prima æstate bellum, Messalinæ opus mandandum est memoriæ. qui vir animo etiam quam gente nobilior, dignissimusque qui & patrem Coruinium habuisset, & cognomen suum Cottæ fratri relinqueret, præpositus Illyrico subita rebellionē, cum semiplena legione vicesima circumdatus hostili exercitu, amplius xx. millia hostium fudit fugauitque, & ob id ornamentis triumphalibus honoratus est.
- 3 Ita placebat barbaris numerus faus, ita fiducia virum, vt ubicumque Cæsar esset, nihil in se spei

spei reponerent. pars exercitus eorum opposita ipsi duci, & ad arbitrium utilitatemque nostram inacerata, perductaque ad exitiabilem famem, neque instantes sustinere, neque facientibus copiam pugnandi dirigentibusque aciem ausa congredi, occupato monte Claudio, munitione se defendit. At ea pars, quæ ob-
 4
 viam se effuderat exercitui, quem A. Cæcina & Silvanus Plautius consulares ex transmarinis adducebant prouinciis, circumfusa quinque legionibus nostris, auxiliaribusque, & equitatu regio (quippe magnam Thracum manum iunctus prædictis ducibus Rhæmetalces, Thraciæ rex in adiutorium eius belli secum trahebatur) pæne exitiabilem omnibus cladem intulit. Fusa regiorum equestres acies, fugatæ alæ, con-
 5
 versæ cohortes sunt: apud signa quoque legionum trepidatum. sed Romana virtus militi plus eo tempore vindicatum gloriæ, quam ducibus, reliquit: qui, multum a more imperatoris sui discrepantes, ante in hostem inciderunt, quam per exploratores, ubi hostis esset, cognoscerent. Iam igitur in dubiis rebus se-
 6
 met ipsæ legiones adhortatæ, iugulatis ab hoste quibusdam tribunis militum, interemto præfecto castrorum, præfedisque cohortium, non ineruentis centurionibus, e quibus etiam primi ordines cecidere, inuasere hostes; nec sustinuisse contenti, perrupta eorum acie, ex insperato victoriam vindicauerunt. Hoc fere tem-
 7

pore Agrippa, qui eodem die, quo Tiberius, ad-
optatus ab auctore suo naturali erat, & iam ante
biennium, qualis esset, apparere cœperat, mira
prauitate animi atque ingenii in præcipitiis
conuersus, patris arque eiusdem aui sui ani-
mum alienauit sibi; mox que crescentibus in
dies viriis, dignum furore suo habuit exitum.

- I CAP. CXIII. Accipe nunc, M. Vinici,
tantum in bello ducem, quantum in pace vi-
des principem. Iunctis exercitibus, quique
sub Cæsare fuerant, quique ad eum venerant,
contractisque in vna castra decem legionibus,
LXX. amplius cohortibus, quatuordecim alis
& pluribus quam decem veteranorum milli-
bus, ad hoc magno voluntariorum numero,
frequentique equite regio: tanto denique exer-
citu, quantus nullo vique loco post bella
fuerat ciuilia; omnes eo ipso lati erant, maxi-
mamque fiduciam victoriæ in numero repone-
bant. At imperator, optimus eorum, quæ
agebat, iudex, & vilia speciosis præferens,
quodque semper eum facientem vidi in omni-
bus bellis, quæ probanda essent, non quæ cui-
que probarentur, sequens, paucis diebus exer-
citum, qui subuenerat ad refouendas ex itinere
eius vires, moratus; cum eum maiorem, quam
ut temperari posset, nequeabilem guberna-
culo cerneret, dimittere statuit: profectus-
que longo & perquam laborioso itinere, cuius
difficultas enarrari vix potest, ut neque vni-
versos

versos quisquam auderet adgredi, & partem digredientium suorum quisque metu finium universi tentare non possent, remisit eo unde venerant; & ipse asperimæ hiemis initio ingressus Sisciam, legatos, inter quos ipsi fuimus, partitis præfecit hibernis.

CAP. CXIV. O rem dictu non eminentem, sed solida veraque virtute atque vilitate maximam, experientia suavissimam, humanitate singularem! Per omne belli Germanici Pannonique tempus, nemo e nobis, gradumue nostrum aut præcedentibus aut sequentibus, imbecillus fuit, cuius salus ac valetudo non ita sustentaretur Caesaris cura, tanquam distractissimus ille tantorum onerum mole huic uni negotio vacaret animus. Erat desiderantibus paratum iunctum vehiculum; lestica eius publicata, cuius usum cum alii, tum ego sensi. iam medici, iam apparatus cibi, iam in hoc solum importatum instrumentum balinei, nullius non succurrit valetudini. domus tantum ac domestici deerant; ceterorum nihil, quod ab illis aut præstari aut desiderari posset. Adiciam illud, quod, quisquis illius temporis rebus interfuit, ut alia quæ retuli, agnosceret protinus. Solus semper equo vectus est; solus cum iis, quos inuitauerat, maiore parte æstivarum expeditionum, cœnavit sedens; non sequentibus disciplinam, quatenus exemplo non nocebatur, ignovit; admonitio frequens

inerat & castigatio, vindicta rarissima: agebatque medium plurima dissimulantis, aliqua
 4 inhibentis. Hiems emolumentum patrati belli contulit. sed insequenti aestate omnis Pannonia, reliquiis totius belli in Dalmatia manentibus, pacem petiit. Ferocem illam tot milium iuventutem, paullo ante seruitutem minatam Italiae, conferentem arma, quibus vsa erat, apud flumen nomine Bathinum, prosternentemque se vniuersam genibus imperatoris, Batonemque & Pinetem excelssimos duces, captum alterum, alterum a suis deditum, iustis voluminibus ordine enarrabimus, ut spero.

5 Autumno victor in hiberna reducit exercitus, cuius omnibus copiis a Caesare M. Lepidus praefectus est, vir nominis ac fortunae Aemiliorum proximus: quem in quantum quis aut cognoscere aut intelligere potuit, in tantum miratur ac diligit, tantorumque nominum, quibus ortus est, ornamentum iudicat.

1 CAP. CXV. Caesar ad alteram belli Dalmatici molem animam atque arma contulit. in qua regione quasi adiutore legatoque fratre meo, Magio Celere Velleiano vsus sit, ipsius patrisque eius praedicatione testatum est, & amplissimorum honorum, quibus triumphans
 2 eum Caesar donauit, signat memoria. Initio aestatis Lepidus, educto hibernis exercitu, per gentes integras immunesque adhuc clade belli, & eo feroces ac truces, tendens ad Tiberium

im-

imperatorem, & cum difficultate locorum & cum vi hostium luctatus, magna cum clade obstitentium, excisis agris, exustis ædificiis, euerfis vicis, latus victoria, prædaque onustus, peruenit ad Cæsarem; & ob ea, quæ si propriis 3
 gessisset auspiciis, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus, consentiente cum iudicio principum voluntate senatus, donatus est. Illa ætas maximi belli consummavit effectus. 4
 quippe Breuci & Vestriates Dalmatæ, situ locorum ac montium, ingeniorum ferocia, mira etiam pugnandi scientia, sed præcipue angustis saltuum pæne inexpugnabiles, non iam ductu, sed manibus atque armis ipsius Cæsaris tum demum pacari sunt, cum pæne funditus euerfi forent. Nihil in hoc tanto bello, nihil 5
 in Germania aut videre maius aut mirari magis potui, quam quod imperatori numquam adeo vlla opportuna visa est victoriæ occasio, quam damno amissi pensaret militis; semperque visum est gloriosum, quod esset tutissimum; & ante conscientia, quam fama, consultum; nec unquam consilia ducis iudicio exercitus, sed exercitus prouidentia ducis rectus est.

CAP. CXVI. Magna in bello Dalma- I
 tico experimenta virtutis in incultos ac difficiles locos præmissus Germanicus dedit, celebri etiam opera diligentique Vibius Postumus, vir consularis, præpositus Dalmatiæ, orna-

- menta meruit triumphalia: quem honorem ante paucos annos Passienus & Cossus, viri quibusdam diuersis virtutibus celebres, in
- 2 Africa meruerant. Sed Cossus victoriæ testimonium etiam in cognomen filii contulit, adulescentis in omnium virtutum exempla geniti. At Postumi operum L. Apronius particeps, illa quoque militia eos, quos mox consecutus est, honores excellenti virtute meruit.
- 3 Vinam non maioribus experimentis testatum esset, quantum in omni re fortuna posset; sed in hoc quoque genere abunde agnoscere vis eius potest. nam & Iunius Blasus, vir antiquissimi moris, & priscam gravitatem semper humanitate temperans, in Germania, Illyricoque, & mox in Africa, splendidissimis functus ministeriis, non merito, sed materia adipiscendi triumphalia defectus est. & A. Licinius Nerua Silianus, P. Sillii filius, quem virum, ne qui intellexit quidem, abunde miratus est, ne nihil non optimo ciui, simplicissimo duci perisset, præreptus immature & fractu amplissimæ principis amicitia & consummatione euetæ in altissimum paternumque fastigium imaginis defectus est. Horum virorum mentioni si quis quæsisse me diceret locum, fatentem arguet. neque enim iustus sine mendaciorum apud bonos crimini est.
- 1 CAP. CXVII. Tantum quod ultimam imposuerat Pannonico ac Dalmatico bello Cæsar

far manum, cum, intra quinque consummati
 tanti operis dies, funestæ ex Germania epistolæ,
casti Vari, trucidatarumque legionum trium,
rotidemque alarum, & sex cohortium. velut
 in hoc salutem tantummodo indulgente nobis
 fortuna, ne occupato duce. rei causa, persona
 moram exigit. Varus Quinctilius, inlustri 2
 magis, quam nobili ortus familia, vir ingenio
 mitis, moribus quietus, ut corpore ita animo
 immobilior, otio magis castrorum, quam bel-
 licæ adsuetus militiæ; pecuniæ vero quam non
 contemtor, Syria, cui præfuerat, declarauit;
 quam pauper diuitem ingressus, diues paupe-
 rem reliquit. is cum exercitui, qui erat in Ger- 3
 mania, præflet, concepit esse homines, qui
 nihil præter vocem membraque haberent ho-
 minum; quique gladiis domari non poterant,
 posse iure mulceri. Quo proposito mediam 4
 ingressus Germaniam, velut inter viros pacis
 gaudentes dulcedine, iurisdictionibus agendo-
 que pro tribunalis ordine, trahebat æstiuæ.

CAP. CXVIII. At illi, quod nisi exper- 1
 tus vix credat, in summa feritate versutissimi,
 natumque mendacio genus, simulantes fictas
 litium series; & nunc prouocantes alter alte-
 rum iniuria, nunc agentes gratias, quod eas
 Romana iustitia finiret, feritasque sua nouitate
 incognitæ disciplinæ mitesceret, & solita ar-
 mis discerni iure terminarentur, in summam
 socordiam perduxere Quinctilium; vsque eo,

ut

- vt se prætorem vrbanum in foro ius dicere, non in medijs Germaniæ finibus exercitui præesse crederet. Tum iuuenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius, Sigimeri principis gentis eius filius, ardorem animi vultu oculisque præferens, assiduus militiæ nostræ prioris comes, etiam ciuitatis Romanæ ius equestremque consecutus gradum, segnitia ducis in occasionem sceleris vltus est; haud imprudenter speculatus, neminem celerius oprimi, quam qui nihil timeret; & frequentissimum
- 3 initium esse calamitatis, securitatem. Primo igitur paucos, mox plures in societatem consilii recipit: *opprimi posse Romanos* & dicit & persuadet; decretis facta iungit; tempus insidiarum constituit. Id Varo per virum eius gentis fidelem clarique nominis Segestem indicatur. Obstabant sed iam fata consiliis; omnemque animi eius aciem præstrinxerant. quippe ita se res habet, vt plerumque deus fortunam mutaturus consilia corrumpat, efficiatque, quod miserrimum est, vt, quod accidit, id etiam merito accidisse videatur. & casus in culpam transeat. Negat itaque se credere, spemque se benevolentia ex merito asstimare profiteretur. Nec diutius, post primum indicem, secundo relictus locus.

I CAP. CXIX. Ordinem atrocissimæ calamitatis, qua nulla post Crassi in Parthis clammum,

mnum, in exteris gentibus grauior Romanis
 fuit, iustis voluminibus, vt alii, ita nos cona-
 bimur exponere: nunc summa deſſenda eſt.
 Exercitus omnium fortiſſimus, diſciplina, ma- 2
 nu, experientiaque bellorum inter Romanos
 milites princeps, marcore ducis, perſidia ho-
 ſtis, iniquitate fortunæ circumuentus; cum
 ne pugnandi quidem egregie occaſio, in quan-
 tum voluerant, data eſſet miſeris, caſtigatis
 etiam quibusdam graui pœna, quia Romanis
 & armis & animis vſi fuiſſent, incluſus ſiluiſ;
 paludibus, inſidiis ab eo hoſte ad internecio-
 nem trucidatus eſt, quem ita ſemper more pe-
 cudum trucidauerat, vt vitam aut mortem eius
 nunc ira nunc venia temperaret. Duci plus 3
 ad moriendum quam ad pugnandum animi
 fuit. quippe paterni auitique exempli ſucceſ-
 ſor ſe ipſe tranſfixit. At e præſectis caſtro-
 rum duobus quam clarum exemplum L. Eg-
 gius, tam turpe Ceionius prodidit: qui, cum
 longe maximam partem abſumſiſſet acies, au-
 ctor deditiſionis, ſupplicio quam prælio mori
 maluit. At Vala Numonius, legatus Vari, ce- 4
 tera quietus ac probus, diri auctor exempli,
 ſpoliatum equite peditem relinquens, fuga
 cum aliſ Rhenum petere ingreſſus eſt. quod
 factum eius fortuna vltima eſt: non enim deſer-
 tis ſuperſuit, ſed deſertor occidit. Vari cor- 5
 pus ſemiuſtum hoſtilis lacerauerat feritas; ca-
 put eius abſciſum latumque ad Maroboduum,
 &

& ab eo missum ad Casarem, gentiliui tamen tumuli sepultura honoratum est.

- I CAP. CXX. His auditis reuolat ad patrem Caesar, perpetuus patronus Romani imperii aduetam sibi causam suscipit. mittitur ad Germaniam, Gallias confirmat, disponit exercitus, praesidia munit; se magnitudine sua, non fiducia hostili meriens, qui Cimbricam Teutonicamque militiam Italiae minabantur,
- 2 ultra Rhenum cum exercitu transgreditur. arma infert ei, quem arcuisse pater & patria contenti erant, penetrat interius, aperit limites, vastat agros,urit domos, fundit obuies; maximaque cum gloria, incolumi omnium, quos transduxerat, numero, in hiberna reuertitur.
- 3 Reddatur verum L. Asprenati testimonium; qui legatus sub auunculo suo Varo militans, naua virilique opera duarum legionum, quibus praerat, exercitum immunem tanta calamitate seruauit; matureque ad inferiora hiberna descendendo, vacillantes iam cis Rhenum stirum gentium animos confirmauit. Sunt tamen, qui, ut viuos ab eo vindicatos, ita iugulorum sub Varo occupata crediderint patrimonialia, hereditatemque excisi exercitus, in
- 4 quantum voluerit, ab eo aditam. Lucii etiam Cadii praefecti castrorum, eorumque, qui vna circumdati Alifone immensis Germanorum copiis obsidebantur, laudanda virtus est; qui omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum

rerum intolerabiles, vis hostium faciebat in-
superabiles, nec temerario consilio, nec segni
providentia vsi, speculatique opportunitatem,
ferro sibi ad suos peperere reditum. Ex quo 5
apparet, Varum sane gravem & bonæ volun-
tatis virum, magis imperatoris defectum consi-
lio, quam virtute destitutum militum, se
magnificentissimumque perdidisse exercitum.
Cum in captivos sæviretur a Germanis, præ- 6
clari facinoris auctor fuit Caldus Cælius, ve-
tustate familiæ suæ dignissimus: qui comple-
xus catenarum, quibus vinctus erat, feriem,
ita illas inlisit capiti suo, vt protinus pariter
sanguinis cerebrique profluvio exspiraret.

CAP. CXXI. Eadem & virtus & fortuna 1
na subsequenti tempore ingressa animum im-
peratoris Tiberii fuit, quæ initio fuerat; qui
concussis hostium viribus, classicis, peditum-
que expeditionibus, cum res Galliarum maxi-
mæ molis, accensasque plebis Viennensium
diffensiones, coercitione magis quam pœnis
mollisset, & senatus populusque Romanus,
(postulante patre eius) *vt æquam ei ius in*
omnibus provinciis exercitibusque esset, quam
erat ipsi, decreto complexus esset: (etenim ab- 2
surdum erat, non esse sub illo, quæ ab illo vin-
dicabantur; & qui ad opem ferendam primus
erat, ad vindicandum honorem non iudicari
parem) in urbem reuertus, iampridem debi-
tum, sed continuatione bellorum dilatum, ex
Pan-

Pan-

3 Pannoniis Dalmatisque egit triumphum. cuius magnificentiam quis miretur in Casare? fortunæ vero quis non miretur indulgentiam? quippe omnes eminentissimos hostium duces non oculos fama narravit, sed vinctos triumphus ostendit. quem mihi, fratrique meo, inter præcipuos præcipuisque donis adornatos viros, comitari contigit.

1 CAP. CXXII. Quis non inter reliqua, quibus singularis moderatio Tib. Caesaris elucet atque eminet, hoc quoque miretur, quod, cum sine ulla dubitatione septem triumphos
2 meruerit, tribus contentus fuerit? Quis enim dubitare potest, quin ex Armenia recepta, & regē præposito ei, cuius capiti insigne regium sua manu imposuerat, ordinatisque rebus Orientis, ovans triumphare debuerit? & Vindelicorum Rhætorumque victor, curru urbem
3 ingredi? fractis deinde post adoptionem continua triennii militia Germaniæ viribus, idem illi honor & deferendus & recipiendus fuerit? & post cladem sub Varo acceptam, eius prosperrimo rei cum euentu eadem excisa Germania, triumphus summi ducis adornari debuerit?
4 Sed in hoc viro nescias, utrum magis mireris, quod laborum periculorumque semper excessit modum, an quod honorum temperavit.

1 CAP. CXXIII. Venitur ad tempus, in quo fuit plurimum metus. quippe Cæsar Augustus, cum Germanicum nepotem suum, reliqua

liqua belli patraturum, misisset in Germaniam, Tiberium autem filium missurus esset in Illyricum, ad firmanda pace, quæ bello subegerat, prosequens eum, simulque interfuturus athletarum certaminis ludicro, quod eius honori facratum a Neapolitanis est, processit in Campaniam: quamquam iam motus imbecillitatis inclinataque in deterius principia valetudinis senserat: tamen obtinente vi animi, profectus filium, digressusque ab eo Beneuenti, ipse Nolam petiit; & ingrauescente in dies valetudine, cum sciret, quis volenti omnia post se salua remanere, accersendus foret, festinanter reuocauit filium. ille ad patrem patriæ expectato reuolauit maturius. Tum *securum se* Augustus prædicans, circumfususque amplexibus Tiberii sui, commendans illi sua atque ipsius opera, *nec quidquam jam de fine, si fata poscerent, recusans*, subrefectus primo conspectu adloquioque carissimi sibi spiritus, mox cum omnem curam fata vincerent, in sua resolutus initia, Pompeio Apuleioque Coss. septuagesimo sexto anno, animam cælestem cælo reddidit.

CAP. CXXIV. Quid tunc homines timuerint, quæ senatus trepidatio, quæ populi confusio, quis orbis metus, in quam arto salutis exitique fuerimus confinio, neque mihi tam festinanti exprimere vacat; neque, cui vacat, potest. Id solum voce publica dixisse habeo; cuius orbis ruinam timueramus, eum
ne

- ne commotum quidem sensimus; tantaque vnus viri maiestas fuit; vt nec bonis, neque
 2 contra malos opus armis foret. Vna tamen veluti lactatio ciuitatis fuit; pugnantis cum Cæsare senatus populique Romani, vt stationi paternæ succederet: illius, vt potius æqualem ciuem, quam eminentem liceret agere principem. tandem magis ratione quam honore victus est: cum quidquid tuendum non suscepisset, perituum videret: solique huic contigit, pæne diutius recusare principatum, quam, vt occu-
 3 parent eum, alii armis pugnauerant. Post redditum cælo patrem, & corpus eius humanis honoribus, nomen diuinis honoratum, primum principalium eius operum fuit ordinatio comitorum; quam manu sua scriptam D. Augustus reliquerat. Quo tempore mihi fratri-
 4 que meo, candidatis Cæsaris, proxime a nobilissimis ac sacerdotibus viris, destinari prætoribus contigit; consecutis, vt neque post nos quemquam D. Augustus, neque ante nos Cæsar commendaret Tiberius.
- I CAP. CXXV. Tulit protinus & voti & consilii sui pretium respublica; neque diu latuit, aut quid non impetrando passuri fuisset, aut quid impetrando profecissemus. quippe exercitus, qui in Germania militabat, præsentisque Germanici imperio regebatur, simulque legiones, quæ in Illyrico erant, rabie quadam & profunda confundendi omnia cupiditate,

tate
 qua
 m
 mo
 firu
 ferr
 gla
 con
 ren
 ma
 vita
 xio
 bre
 re,
 qui
 em
 era
 piti
 his
 ob
 neg
 in
 an
 ph
 ac
 rin
 cu
 co
 &
 per

tate, *novum ducem, novum statum, novam*
quærebat rempublicam. quinetiam ausi sunt 2
 minari, *datuos senatui, datuos principi leges;*
 modum stipendii, finem militiæ sibi ipsi con-
 stituere conati sunt. processum etiam in arma,
 ferrumque strictum est; & pæne in ultima
 gladiatorum erupit impunitas: defuitque qui
 contra rempublicam duceret, non qui seque-
 rentur. Sed hæc omnia veteris imperatoris 3
 maturitas, multa inhibentis, aliqua cum gra-
 vitate pollicentis, inter severam præcipue no-
 xiorum ultionem, mitis aliorum castigatio,
 brevi sopiit ac sustulit. Quo quidem tempo- 4
 re, ut pleraque ignave Germanicus, ita Drusus,
 qui a patre in id ipsum plurimo pridem igne
 emicans incendium militaris tumultus missus
 erat, prisca antiquaque severitate usus, an-
 cipiti sibi tam re, quam exemplo perniciofa, &
 his ipsis militum gladiis, quibus obsessus erat,
 obsidentes coercuit: singulari adiutore in eo 5
 negotio usus Iunio Blafo, viro nescias vtiliore
 in castris, an meliore in toga. qui, post paucos
 annos proconsul in Africa, ornamenta trium-
 phalia, cum appellatione Imperatoria, meruit.
 ac Hispanias exercitumque virtutibus celeberrimaque in Illyrico militia, ut prædiximus,
 cum imperio obtineret, in summa pace, quiete
 continuit; cum ei pietas rectissima sentiendi,
 & auctoritas, quæ sentiebat obtinendi, su-
 perefset. cuius curam ac fidem Dolabella quo-
 que,

que, vir simplicitatis generosissimæ, in maxima parte Illyrici per omnia imitatus est.

- 1 C. A. P. CXXVI. Horum xvi. annorum opera quis, cum inserta sint oculis animisque omnium, in partibus eloquatur? Sacrauit parentem suum Cæsar non imperio, sed religione. non appellauit eum, sed fecit.
- 2 Deum. reuocata in forum fides, summotæ foro seditio, ambitio campo, discordia curia; sepultaque ac siu obstita iustitia, æquitas, industria ciuitati redditæ; accessit magistratibus auctoritas, senatui maiestas, iudiciis grauitas; compressa theatralis seditio; recte faciendi omnibus aut incussa voluntas, aut
- 3 imposita necessitas. Honorantur recta, praua puniuntur, suspicit potentem humilis, non timet. antecedit non contemnit humiliorem potens. quando annona moderatior? quando pax lætior? Diffusa in Orientis Occidentisque tractus, & quidquid meridiano aut septentrione finitur, pax augusta per omnes terrarum orbis angulos a latrociniorum metu
- 4 seruat immunes. Fortuita non ciuium tantummodo, sed urbium damna Principis munificentia vindicat. Restitutæ vrbes Asiæ: vindicatæ ab iniuriis magistratuum prouinciæ: honor dignis paratissimus: pœna in malos sera, sed aliqua. superatur æquitate gratia, ambitio virtute. nam facere recte ciues suos Princeps optimus faciendo docet; cum.

cumque sit imperio maximus, exemplo maior est.

CAP. CXXVII. Raro eminentes viri 1
non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam suam vti sunt; ut duo Scipiones duobus Læliis, quos per omnia æquauerunt sibi; ut Diuus Augustus M. Agrippa, & maxime ab eo, Statilio Tauro. quibus nouitas familiæ haud obstitit, quo minus ad multiplices consulatus triumphosque, & complura enterentur sacerdotia. etenim magna negotia 2
magnis adiutoribus egent. Neque in paruo paucitas ministeria defecit: interestque reipublicæ quod usu necessarium, & dignitate eminare; vtilitatemque auctoritate muniri. Sub 3
his exemplis Tiberius Cæsar Seianum Ælium, principe equestriis ordinis patre natum, materno vero genere clarissimas veteresque & insignes honoribus complexum familias, habentem consulares fratres, consobrinos, auunculum, ipsum vero laboris ac fidei capacissimum, sufficiente etiam vigori animi compage corporis, singularem principalium onerum adiutorem in omnia habuit atque habet: virum seueritatis latissimæ, hilaritatis priscae, 4
actu otiosis simillimum, nihil sibi vindicantem, eoque adsequentem omnia, semperque infra aliorum æstimationes se metientem, vultu vitæque tranquillum, animo exsomnem.

C. Vell. Paterc.

G

CAP.

- I CAP. CXXVIII. In huius virtutum
 æstimatione iam pridem iudicia ciuitatis cum
 iudiciis principis certant, neque nouus hic
 mos senatus populique Romani est, putandi,
 quod optimum sit, esse nobilissimum. nam
 & illi antiqui, ante primum bellum Puni-
 cum, abhinc annos ccc, Ti. Coruncanium,
 hominem nouum, cum aliis omnibus hono-
 ribus, tum pontificatu etiam maximo, ad
 2 principale extulere fastigium; & equestri lo-
 co natum Sp. Caruilium, & mox M. Cato-
 nem, nouum etiam Tusculo urbis iniquili-
 num, Mummiūque Achaicum in consula-
 tus, censuras, & triumphos prouexere, &
 qui C. Marium, ignota originis, vsque ad
 sextum consulatum sine dubitatione Romani
 nominis habuere principem; & qui M. Tul-
 lio tantum tribuere, vt pæne adsentatione
 sua, quibus vellet, principatus conciliaret;
 3 quique nihil Asinio Pollioni negauerunt,
 quod nobilissimis summo cum sudore conse-
 quendum foret; profecto hoc senserunt, in
 cuiuscumque animo virtus inesset, ei pluri-
 4 mum esse tribuendum. Hæc naturalis exem-
 pli imitatio ad experiendum Seianum, Casa-
 rem; ad iuuanda vero onera Principis, Seia-
 num protulit; senatumque & populum Rom.
 eo produxit, vt quod usu optimum intelligit, id
 in tutelam securitatis suæ libenter aduocet.

CAP.

CAP. CXXIX. Sed, proposita quasi
 vniuersa principatus Ti. Caesaris forma, sin-
 gula recensamus. Qua ille prudentia Rha-
 scupolim, interemtorem fratris sui filii Co-
 tyis, consortisque eiusdem imperii, euoca-
 vit? singulari in eo negotio vsus opera Flac-
 ci Pomponii, consularis viri, nati ad omnia,
 quae recte facienda sunt, simpliciue virtute
 merentis semper, quam captantis gloriam.
 Tum quanta grauitate, vt senator & iudex, 2
 non vt princeps, & causas pressius audit?
 quam celeriter Libonem ingratum & noua
 molientem oppressit? Quibus praeceptis in-
 structum Germanicum suum, imbutumque
 rudimentis militiae secum actae, domitorem
 recepit Germaniae? Quibus iuuentam eius
 exaggerauit honoribus, respondente cultu
 triumphii rerum, quas gesserat, magnitudini?
 Quotiens populum congiariis honorauit, se- 3
 natorumque censum, cum id senatu auctore
 facere potuit, quam libenter expleuit, vt ne-
 que luxuriam inuitaret, neque honestam pau-
 pertatem pateretur dignitate destitui? Quan-
 to cum honore Germanicum suum in trans-
 marinas misit prouincias? Qua vi, consilio- 4
 rum suorum ministro & adiutore vsus Druso
 filio suo, Maroboduum inhaerentem occu-
 pati regni finibus, pace maiestatis eius dixe-
 rim, velut serpentem abstrusam terrae, salu-
 bri-

bribus consiliorum suorum medicamentis
coëgit egredi? quam illum & honorate, nec
5 secure continet? Quanta molis bellum, prin-
cipe Galliarum ciente Sacroniro, Floroque
Julio, mira celeritate ac virtute compressit,
ut ante populus Romanus vicisse se, quam
bellare, cognosceret; nuntiosque periculi
victoriae præcederet nuntius. Magni etiam
terroris bellum Africum, & quotidiano aestu
maius, auspiciis consiliisque eius breui sepul-
tum est.

- I CAP. CXXX. Quanta sua suorumque
nomine exstruxit opera? Quam pia munifi-
centia superque humanam euecta fidem tem-
plum patri molitur? Quam magnifico animi
temperamento Cn. quoque Pompeii munera
absumpta igni restituit? qui quidquid uni-
quam claritudine eminuit, id veluti cognat-
2 tum censer tuendum. Qua liberalitate cum
alias, tum proxime incenso monte Caelio,
omnis ordinis hominum iactura, patrimonio
succurrit suo? Quanta cum quiete hominum,
rem perpetui præcipuique timoris, supple-
mentum, sine trepidatione delectus, provi-
det?

der? Si aut natura patitur, aut mediocritas 3
 recipit hominum apud aures Deorum de his
 queri; quid hic meruit? primum, ut scele-
 rata Drusus Libo iniret consilia; deinde, ut
 Silius & Piso; quorum alterius dignitatem
 constituit, auxit alterius? Ut ad maiora
 transcendam, quamquam & hac ille duxit
 maxima; quid? ut iuvenes amitteret filios?
 quid, ut nepotem ex Druso suo? Dolenda
 adhuc retulimus: veniendum ad erubescen- 4
 da est. Quantis hoc triennium, M. Vinici,
 doloribus laceravit animum eius? quamdiu
 abstruso, quod miserrimum est, pectus eius
 flagrauit incendio? quod ex nuru, quod ex
 nepote dolere, indignari, erubescere coactus
 est. Cuius temporis agritudinem auxit amissa
 mater eminentissima, & per omnia deis quam
 hominibus similior femina; cuius potentiam
 nemo sensit, nisi aut leuatione periculi aut
 acceffione dignitatis. Voto finiendum volu-
 men sit.

CAP. CXXXI. *Iuppiter Capitoline, & I
 auctor ac stator Romani nominis, Gradine
 Mars, perpeuorumque custos Vesta igniam,
 G, G*

Et quidquid numinum hanc Romani imperii mo-
 dem in amplissimum terrarum orbis fastigium
 exiulit, vos publica voce obsecro atque precor,
 custodire, servare, protegere hunc statum, hanc
 pacem, eique functo longissima statione mor-
 tali destinate successores quam scrissimos, sed
 eos, quorum ceruices tam fortiter sustinendo
 terrarum orbis imperio sufficiant, quam huius
 suffecisse sensimus; consiliaque omnium
 cinium aut pio ***

SPECI.